

५७
२

‘अथ’

(वररुचिप्रणीतः)

१७
२

ग्रन्थनामः-

‘प्राकृतप्रकाशः’ (मनोरमारव्यवृत्तिसहितः)

Manorma Khyavrutti Samhita.

वृत्तिकर्तृनामः-

‘भामहः’ Bamaha.

विषयः-

‘प्राकृतव्याकरणम्’ Prākṛta Vyākaraṇam

Prākṛta Prākāśha.

Already Printed

P.O. B.A.

1931

2126

२१०
२

अथ

प्राकृ॥ प्रकाशः ॥
वरसचि विरचितः

१७
२

वरसचि विरचितं बालभाषासूत्रव्यामनेरमात्रं

मनेरमात्रं व्यवहृती साहित्यः ॥

वृत्तिवृत्तिः भाषाः

श्रीगणेशाय नमः जयति मरुदित मधुकर मधुर रूपा कलन कृष्णितार्पांगः । कश्चिन्निहित गंडकं डविनोद सुखितोगणाधिपतिः १ व
 रुचिश्चेत्तत्राकृतलक्षणसूत्राणि लक्ष्यमार्गणा । बुधावकाररुतिं संक्षिप्तां भामहः स्पष्टां २ ॥ आदेशतः । अधिकारोयं । यदितः
 दुर्ध्वं मनुक्त्रमिष्यामः आदेशतः स्थाने तद्वतीति वेदितव्यं । आदेशित्यस्यापरिच्छेदसमाप्ते रत इत्यस्य चाद्यतो यथादिषु चेत्पतः प्राग
 धिकारोयं ॥ इह अत इत्येवमादिषु तकारग्रहणं सवर्णनिवृत्त्यर्थं ॥ आसमध्यादिषु वा । समद्वि इत्येवमादिषु शब्देषु आदेशे कारस्याका
 रादेशो भवति । विकल्पेन । यथा । समिद्धी । सामिद्धी । प अडं । पा अडं । अहि आइ । आहि आइ । मया सिणी । माया सिणी । पडिव आ । पा डि
 व आ । सारिखं । पडि सिद्धी । पा डि सिद्धी । अस्मो । समद्वि । प्रकट अभिजातिमनस्विनी प्रतिपत् सदृश प्रति सिद्धि प्रसुप्त प्रसिद्धि अप्रव
 र्त्त्याकृतिगणोयं ॥ इदीषात्यक् स्वप्ने तस्यं जनमदंगां गारेषु । ईषदादिषु शब्देषु आदेशतः स्थाने इकारादेशो भवति । वेति निवृत्तं ।
 यथा ईषिपिक्कं । सिविणो । विडि सो । विअणो मिङ्गो । रूंगा लो । लोयोऽरण्ये । अरण्यशब्दे आदेशे कारस्य लोयो भवति । रस्मं
 रश्यादिषु । शय्या इत्येवमादिषु शब्देष्वादेशतः स्थाने एकारादेशो भवति । सेज्जा ॥ सुंदरो । उक्करो । तेरहो । असेरं । पेरंतं । वेह्री । श
 य्यासौंदर्य । उत्कर । नमोदश । आश्वर्य । पय्यंत । वह्नी । इत्याकृतिगणोयं । ओवदरेदेन । वदरशब्दे दकारेण सह आदेशतो वकारेण
 सह ओकारस्यात् । लोठां । णोमालिआ । मपरमपरवयोर्वावा । मपरमपरव इत्येतयोश्च शब्दयोर्वापुकारेण सह आदेशतः

ओत्वं भवति वा। मोरो. मकुरो. मोहो. मउहो. चतुर्थी चतुर्दशोस्तु ना। चतुर्थी चतुर्दशीशब्दयोस्तुकारेण सहादेरतः ओत्वं
 भवति। वेतिवर्तते. चोत्थी. चउत्थी. चोदलि. चउदही. अदातो यथादिषु वा अतदिति निवृत्तं। यथा इत्येवमादिषु शब्दे
 घातस्थाने अकारादेशो भवति वा। जह. जहा. तह. तहा. पथरो. पथारो. पउअं. पाउअं। तलवेंटअं. तालवेंटअं. तलो.
 अं तालो. उस्खमूं। उस्खाअं। चमरं. चामरं. पहरो. पहारो. बहू. बाहू. चउ. चाउ. दवगी. दावगी. खदूर. खादूर. खज्जं. खा
 ज्जं. संठठविअं. सांठठविअं. हलिओ. हालिओ. यथा. तथा. प्रस्नार. प्राकृत. तालवंतक. तालउत्वात. चामर. प्रहार.
 बाहु. चाहु. दावाग्नि. खादिह. खादित संस्थापित. हालिक इत्याकृतिगणो यं. इत्सदादिषु शब्दे घातस्थाने इकारो भवति। सदादि
 वेत्यनुवर्तते. सइ. सआ. जइ. जआ. तइ. ताआ. सदा. पदा. तदा. इत्यादि। इतए पिंड समेषु। पिंड इत्येवं समेषु शब्दे धि
 कारस्य एकारो भवति वा. पेंडं. पिंडं. पोदा. सेंहरं. सिंहं. धम्मिद्धं. धम्मिद्धं. वेंदु. बिंदु. वेहण. विहु. सेह. सिंह. पेठठं. पिठठं.
 पिंड. निद्रा. सिंह. धम्मिद्ध. विंदु. विष्णु. पिष्टइत्यादि. समग्रं ह्यं संयोग परस्य उपलक्षणार्थं. अत्यधिहरिद्रायथि
 वीषु. यथादिषु शब्दे धिकारस्य अकारो भवति. वेति निवृत्तं। पहो. हलदा. पुहवी. इतेस्तः पदादेः यदादेरिति शब्दस्य
 यस्तकारस्तस्मात्परस्य इकारस्य अकारो भवति. इअउवह. अं. समहावअं. इअ. पिलसंतीओ. चिरं. इति पश्यत. अं

उदाहरणं

न्यथावचनं इति विलसं त्यमिरं पदादेरिति वचनादिहनमवति. पि अति. प्रिय इति. ^उदि सुहृद्विक्रयोः. इ सुहृद्विक्रयोरिति
स्थाने उत्वं भवति. उद्ध. विद्धु ओ. ओ वद्धि धातुजः. छज्जधातुप्रयोगो द्विधा प्रत्यययोगे इकारस्य ओत्वं भवति. चकारादु
त्वं च. दोहादु अं. दोहादु ज्जादु. इहादु ज्जादु. द्विधा कृतं. द्विधा क्रियते. ई सिंहजिह्वयोश्च. सिंहजिह्वा इत्येतयोरादेरिति स्था
ने ईकारादेशो भवति. सींहो. जीहा. अत्र वकारो अनुक्तसमुच्चयार्थः. तेन वीसंभ. वीसास इत्यादिषु त्वं सिध्यते. इतीतः
नीया षोडशु. पानीय इत्येवमादिषु प्रादेशे धीकारस्य इकारो भवति. पाणि अं. अलि अं. विलि अं. इ आणि. त आणि. करि सो.
दइ अं. तइ अं. गहिरं. गहि अं. पानीय. अलीक. यलीक. इदानी. तदानी. करीष द्वितीयतृतीय. गंभीर. गहीत इत्यादि. ए
नीयायी इकीदृशेदृशेषु. नीयादिषु प्रादेशे ईकारस्य एत्वं भवति. णोउं. आपेलो. केरिसो. एरिसो. स्त्रीलिंगेपि. केरिसी. ए
रिसी. उत ओ. तुंड रूपेषु. तुंड इत्येव रूपेषु आदेरुकारस्य ओकारो भवति. तोउं. मोउं. मोजा. पोरखरो. पोष्ट ओ. लोद्ध ओ. को
टिमं. शोउं. कोउउं. तुंड. मुंड. मुक्ता. पुष्कर. पुस्तक. लुब्धक. कुटिम. रुंड. कुंड इत्यादि. रूपग्रहणामिह संयोगपरस्योपलक्षणा
त्वा र्थः. उलूखलेहोवा. उलूखलप्रादेशे दृशदेन सह उकारस्य ओत्वं भवति. विकल्पेन. ओरखलं. उदखलं. अनुकुरादिषु. वेति नि
वृत्तं. मुकुर इत्येवमादिषु प्रादेशेषु आदेः उतः स्थाने अकारो भवति मउउं. मउलं. अगारं. गरुई. जहिठिठलो. सउमारं. अवरि. मुकु

मु

टं. मुकुल. अगुरु. गुर्वी. पुधिषिर. सुकुमार. उपरि. इत्यादि. इत्युपरोः। पुरुषशब्दे योरेकस्तस्य उकारस्य इकारो भवति। पुरिसो.
 उहोमधके। मधूकशब्दे उकारस्य उकारो भवति। महुओ. अट्कलेवात्नस्य द्वित्वं। ट्कलशब्दे उकारस्य अकारो भवति।
 संयोगेन वात्नकारस्य द्वित्वं। दुअद्यं. दुउलं. एन्पुरे. नूपुरशब्दे उकारस्य एकारो भवति। नेउरं. ऋतोत्। आदेः ऋकारस्य
 अकारो भवति। पायां. घयां. तयां. धअं. मअं. कअं. गदो. वसहो. नयां. घयां. तयां. धतं. गध. वद्ध. वषभ. इत्यादि. मत्. कते
 इदृष्यादिषु। पूर्वसूत्रस्यापवादोयं। ऋष्यादिषु शब्देषु आदेः ऋकारस्य इकारो भवति। इसी. दिठ्ठी. गिठ्ठी. सिंगारो. किवा.
 सिद्धि. मिअंको. मिअं गो. भिंगो. भिंगारो. हिअअं. विरहो. विहिअं. हिअं. आहिअं. किसरा. किवा. बिछुओ. सिआलो.
 किइ. पकिइ. किसि. आकिइ. संभिइ. पभिइ. ऋषि. दधि. गधि. शंगार. कृपा. सृष्टि. मगांक. मदंग. भंगो. भंगार. हृदय. वित
 स्म. वंहित. हत. आहत. कृषाण. हृद्य. वृष्टिक. शृगाल. कृति. प्रकृ. ति. संभति. प्रभति. उदत्तादिषु. ऋतुद्रुत्येवमादिषु शब्देष्वा
 देः ऋतः स्थाने उकारो भवति. उह. मुयालो. पुरुवी. वुंदावणं. पाउसो. पउनी. विउदं. संवुदं. णिवुदं. वुंजंतो. परहुओ. माउओ.
 जामाउओ. भानु. मणाल. पथिवी. वंदावन. प्राहृ. प्रवृत्ति. विवृत. संवृत. निवृत. वृत्तांत. परभत. मातक. धातक. जामातक. भ्रा
 त. इत्यादि. अयुक्तस्य रिः। वणंतिरेणा युक्तस्य आदेः ऋकारस्य रिकारो भवति। रिणं. रिद्धि. रिष्टो. ऋण. ऋद्धि. ऋष्टादि॥

कचिद्युक्तस्यापि कचिद्वर्णान्तरेण युक्तस्यापि ऋकारस्य ऋकारो भवति. एरिसो. केरिसो. तारिसो. सारिसो. मारिसो. ईदृशा कीदृ
 प्रातादृश सदृश. इत्यादि. चक्षेवेण रुर्वा. चक्षशब्देवकारेण सह ऋकारस्य रुकारो भवति वा. रु रवो. वतो व्यवस्थितविभा
 वाविज्ञापनात्. त्वयस्तेतु रुर्न भवति रवत्तयस्तेनित्यं भवत्येव. नतः. ऋमदुलिः. ऋमप्रादे लकारस्य इलीत्ययमादेशो
 भवति. किलिंज. तदेवमादेशात् तद्विधानात् प्राकृते ऋकारस्य लृकारो नस्तः. एतदृच्छेदनादेव योः. वेदनादेव यो एदेरेका दे
 रस्य इत्वं भवति. विअणा. दिअशो. वाग्रहणानुहतेः कचित्त्वे अणादे अश इत्यपि भवति. ऐत एत. आदेरेकारस्य एका
 रो भवति. सेलो. सेस. सेज. सेवालो. केलासो. ते लोक्. मेरवो. एरा अणो. एहिओ. वेसो. केवटो. वेअतणो. प्रौलसेन्य
 प्रोवालकेलासत्रैलोक्यभैरवरेरावण ऐहिकवैश्यकेवतंवैवर्तन इत्यादि. देत्यादिष्वइत्. देत्यादिष्वदेरेकारस्य अर्इत्यय
 मादेशो भवति. ददुजो. चदुजो. भदुरओ. सदुरं. वदुरं. वदुरस्सं. कदुअवो. वदुराहो. वदुरसिओ. वदुरसंपाअणो. वदुरलखो. वदुर
 राओ. देत्यचेत्रवेद्यभैरवस्वेरवेरवेदे प्रय. कैतव. वेशारव. वैशिकवैश्यायनवैलक्ष्णवैराग्य इत्यादि. देवेवा. देवशब्देरेका
 रस्य अर्इत्ययमादेशो भवति वा. द्रुवं. देवं. अनादेशपक्षे नीउपाठादित्वां. इत्सेंधवे. सेंधवशब्देरेकारस्य इकारो भवति. सिंध
 वा. ईदृषे. धैर्यशब्देरेकारस्य इत्वं भवति. धीरं. ओतो. हाप्रकोष्ठे. कस्यवः. प्रकोष्ठशब्दे ओकारस्य अकारादेशो वा. तत्संयोगेन क

कारस्यापि वकारः। पवठठो. पउठठो. औत औत. आदि औकारस्य ओकारो भवति। कोमुदी. कोयुहो. कोसंबी. सोरठठी.
गोरी. धोअं. सोधं. लोइअं. पोउउं. कोमुदी. कोसुभ. कोशांवी. सोराष्टी. गोरी. धोतसोधलोकि कपोद्रुत्पादि. पोरादि
षउत. पूर्वस्यापवादः। पोरइत्येवमादिषु प्रादेष्वादेशीकारस्य अउकारो भवति। पउरो. सउरो. गउरो. पउरओ. पउरुसो.
सउचं. रउदं. मउलिं. अउसहं. पोरसौरगौर. कोरवयोरुष. शोचरोइमोलि औषध आकृतिगणोयं. कोरादेवा. कउसलो.
कोसलो. आद्यगौरवे. गौरवप्रादे औकारस्य आत्वं भवति. चकारात् अउत्वं भवति. गारवं. गउरवं. उत सौंदर्यादिषु. सौं
दर्यइत्येवमादिषु प्रादेष्वादेशीकारस्य उकारो भवति. सुंदेरो। मुंजाअणो. सुउओ. सुंउओ. कुसेअ. दुवारिओ. सौंदर्य. मौंजाय
न. शोउंशोउंठिक कोशेयदोवारिक. ॥ इति मिश्रप्रीवररुचिकृते प्राकृतप्रकाशे मनोरमायां वनोपधमः परिच्छेदः। अयुक्तस्याना
दो। अधिकारोयं अतउर्ध्वं यद्वक्ष्यामस्तदयुक्तस्येति किं। अरवो. अको. अदौनादाविति किं। कमलं. कणअं. अयुक्तस्येत्यापरि
च्छेदसमाप्तेः। अनादावित्युकारविधानात्। कगचजतदपयवांप्रायो लोपः। कादीनां नवानां वर्णानामनादौ वर्तमानानां प्रायोवा
दुल्येन लोपो भवति. कस्यतावत्. मउलो. णउलो. मुकुल. नकुल इत्यादि. गस्य. साअरो. णअरो. सागर. नगर इत्यादि. च
स्य. वअणं. सूद. वचन सूची इत्यादि. जस्य. गअ. रअतं. गजरजतादि तस्य. किअं. विआणं. कृतं. वितान इत्यादि. दस्य. गआ.

४ प्रअणं वायुना नयनं इत्यादि वस्य जीअं दिअं दिअहो जीवदिवस इत्यादि प्रायोग्रहणात् यत्र मृत्ति सुखमस्ति तत्र लोपोन
 भवति तेन सुकुसुमं प्रिय आगमणं सचउ अवजलं अतुलं अवेरो अपोरो अपसो सवहुमाणं अपुक्तस्येव ते
 न सक्तो मगो अघा अज्जणो अज्जुणो अन्नो वना रुदो सप्पो दप्पो अज्जो सुज्जो गधो ~~अज्जो गधो~~
 शक्र मार्ग सर्ग सर्व अर्जन अर्जुन आर्त वार्ता रुद्र प्राद्र सूर्य दर्प आर्य सूर्य गर्व अनादावित्येव तेन कालो
 गम्भो चंदो जालो तालो दासो पाउ जउ वालो इत्यादि यमुनायामस्य अनादावित्यनुवर्तते यमुनाशब्दे मकारस्य लो
 पो भवति जउणा स्फटिकनिकष विकल विकट चिकुरेषु कस्य हः लोपाववादः अनादावित्यनुवर्तते स्फटिकनिकष
 विकल विकट चिकुरेषु ककारस्य हकारो भवति फट्टिहो ठिहसो विहलो विहरो विहरो शीकरेभः शीकरशब्दे कका
 रस्य भकारो भवति सीभरो चंद्रिकायां मः चंद्रिकाशब्दे ककारस्य मकारो भवति चंद्रिमा ऋत्वादिषु तोदः ऋतु इत्येवमा
 दिषु शब्देषु तकारस्य दकारो भवति उह र अदं रदं आगदं ठिाष्टुदी आउदी संवुदी सुददी आददी हदो संजदो निउदं
 संयारो संयदि संयदो विधुदो विहृदो पदिवदि ऋतुरक्त आग निवृति संहति सुकृति आकृति हत संयत निवृत संपा
 त संप्रति संपत् विधत् विवृत् प्रतिपत्ति इत्यादि प्रतिवेत सयता कासुः प्रतिवेत सयता काशब्देषु तकारस्य डकारो भ

वति। लोपापवादः पडिमा. पडिसरो. पडिवेसो. वेडिसो. पडा आ. प्रतिमाप्रतिसर. प्रतिवेष. वेतस. पताका. वसतिभरतयोर्हः
वसतिभरतयोस्तकारस्यहकारोभवति. वसही. भरही. गभितेयाः। गभितिशब्देतकारस्यणकारोभवति. एसवसो.
गम्भिणं. ऐरावतेच. ऐरावतशब्देतकारस्यणकारोभवति. एरावणो. प्रदीपकदंष्ट्रहरेषुशेनः। प्रदीपकदंष्ट्रहरेषुशेनः
षुदकारस्यलकारः। पलितं. कलं. दोहलं. गहदरः। गहदशब्देदकारस्यरकारोभवति. गगारो. संख्यायांवा. संख्यावा
चकशब्देदकारस्यरकारोभवति. एआरहो. वारहो. तेरहो. एकादशद्वादशत्रयोदश. इत्यादि. पोवः। पकारशब्दस्यायुक्त
स्यानादिवर्तिनोवकारादेशोभवति. सावो. सबहो. उलवो. कलवो. ववणं. प्रायशपथउलपकलापवपन. इत्यादि. प्रायो
ग्रहणाद्यत्रलोपोनभवतितत्रायंविधिः। आपीडेमः। आपीडशब्देयकारस्यमत्वंभवति. आमेठोउत्तरीयानीपरयोयस्यजो
वा. उत्तरीयशब्देतथाऽनीयर्त्तशब्देयकारस्यजकारोवाभ्रम्यंयंति. पक्षेयलोपः। उत्तरी अं. उत्तरिज्जं. रमणी अं. रमणि
ज्जं। करणी अं. करणिज्जं. छायायांहः। छायाशब्देयकारस्यहकारः। छाहा. कबंधेवोमः। कबंधशब्देवकारस्यमकारोभवति.
कमंधो. योडः। टकारस्यानादिवर्तिनोडकारः। वडो. स्तडो. विडवो. भडो. फडा. वटनटविटप. भटफट. इत्यादि. सटाशकटकेटभे
षुठः सटाशकटकेटभद्वयेतेषुटकारस्यठकारः। डापवादः। सटा. सअठो. केठवो. प्रायिकं चैतत्. स्फटिके लः। स्फटिकशब्दे

टकारस्य लकारो भवति फलिहो. उस्वच. उकारस्या युक्तस्यानादिभूतस्य लकारो भवति. दास्मिं. तला. अं. वलंही. प्रायइ
 ५ ट लेव. दास्मिं. णिविरो. तडा. अं. वडही. ठोठः. ठकारस्या युक्तस्यानादिभूतस्य लकारो भवति. मठं. जठरं. कठोरं. मठजठरक
 ठोरइत्यादि. अहोठे. अहोठशब्दे ठकारस्य लकारो भवति. अहोलो. फोमः. फकारस्या युक्तस्यानादिभूतस्य लकारो भ
 सिफा. वति. सिप्मा. सेप्मा. लिआ. समरी. समला. विभलं. सेफालिका. राफरी. सफल. विफल. इत्यादि. खघघभाहः. खका
 रादीनाम युक्तानामनादिवर्तिनां हकारादेशो भवति. खस्य तावत्. मुहे. सुहं. नहं. महं. सही. सिहा. मेहला. नहरं. सिहरं.
 चंदमुही. मुरवं. सुरवं. नखमखशिखीशिकरवामेखलानखरशिखरचंद्रमुखीइत्यादि. घस्य. मेहो. जहयां. माहो.
 णिदाहो. मेघजघनमाघनिदाघ. इत्यादि. थस्य. गाहा. सवहो. विरहो. महुरा. सारहीइत्यादि. धस्य. राहा. वाहा. बहि
 रो. रुहिरं. महुरं. राधाबाधावधिरुधिरमधुरइत्यादि. भस्य. सोहा. आहा. विहा. वसहो. रासहो. सरहो. वलही. शो
 भाआभाविभा. ह्यभशसभशरभवलभीइत्यादि. प्रायइत्येव. तेन. अखजां. सघडे. सखिरो. अधरो. उभरो. उअल
 हभावो. प्रथमशिथिलनिषधेमुटः. शमुशब्देषु प्रथमशिथिलइत्येतयोः थकारस्यानिषधशब्दे थकारस्य टकारः. प
 टमो. सिटिलो. निषटो. कैटमेवः. कैटमशब्दे भकारस्य वकारः. कैटवो. हरिद्रादीनां शेलः. हरिद्रा इत्येवमादीनां रेफ

स्पलकारोभवति. दलदा. चलणो. मुहलो. जहिठिलो. सोउमालो. कलुणं. अंगुली. इंगालो. किलादो. फलिहा.
 फलिहो. हरिद्राचरणामुरवयुधिधिर. सुकुमारकरुण अंगुरी. अंगारकिरातपरिखापरिघइत्यादि. आदेयोऽजः
 अनादेरिति निवृत्तं. पदादेर्यकारस्य जस्यात्. जरखो. जसो. जसो. जमो. यक्षयत्नयशयमइत्यादि. यस्यां लः। य
 क्षिशादेयकारस्य लकारोभवति. आदेरित्यनुवर्तते. लठ्ठी. किरातेवः। किरातशब्दस्यादिभूतस्य वर्णस्य वका
 रोभवति. विलादो. कुज्वेश्वः। कुज्ज्वादे आदेर्वर्णस्य वकारोभवति. स्वज्जो. दोलादंडदशानेषु उः। दोलादंडद
 शानइत्येतेषां देर्वर्णस्य उकारोभवति. डोलादंडो डसणं. परुषपरिघपरिखासुफः। परुषपरिघपरिखाइत्येतेषां देव
 र्णस्य भकारोभवति. भिसिणी. नयंसकेनभवति. तेन विसं। मन्मथेवः। मन्मथशब्दे आदेर्वर्णस्य वकारोभवति. वम्म
 हो. लाहनेणः। लाहनशब्दे आदेर्वर्णस्य णकारोभवति. णाहणो. षट्शारकसप्तपर्ण. णोनः। आदेरिति निवृत्तं।
 सर्वत्र नकारस्य णकारोभवति. णार्. षणोहो. कण अं. धणं. अणं. णार. स्नेहकनकधनअं ननदीइत्यादि. शषोः सः।
 सर्वत्र शकारस्य षकारोऽभवति. प्रास्यान्नासा. सिहा. सद्यो. अंकुसो. निशाशिखाशब्द अंकुशइत्यादि. षस्य. संठ
 ठो. कसाआ. पुरिसो. मनुस्सो. पोसो. षष्ठकषाययुरुषमानुषप्राचषइत्यादि. दशादिषु हः। दशादिषु शब्देषु शकारस्य

विसिन्यामः

हकारोभवति। दहा. एआरहो. वारहो. तेरहो. इत्यादि. शांताः। संज्ञायां वा. संज्ञायां गममानायां दशशब्देण कारस्य हका
रोभवति वा। दहमुहो. दसमुहो. दहवल्लो. दसवल्लो. दहरहो. दसरहो. दिवसेसस्य. दिवसशब्दे सकारस्य हकारोभ
वति वा। दिअहो. दिअसो. स्नुषायां हः। स्नुषाशब्दे सकारस्य हकारोभवति. सोहो। इति श्रीमिष्यश्रीवररुचिहते प्रा
कृतप्रकाशे मनोरमायां तृतीयाः परिच्छेदः॥ युक्तस्योपरिलोपः कगडतदयससां। कादीनामघानां युक्तस्योपरि
स्थितानां लोपोभवति। कस्यतावत्तभक्त. सिह्यओ. भक्त. सिक्थक इत्यादि. गस्य. मुहो. सिण्णोहो. मुग्ध. स्निग्ध. उरस्य.
खगो. वगो. खदू. वदू इत्यादि. तस्य. उप्यलं. उप्याओ. उत्पल. उत्पात इत्यादि. दस्य. मुगो. मुगरो. मुह. मुहुर इत्या
दि. यस्य. यसुतो. यजतं. प्रसुसपर्याप्त इत्यादि. यस्य. गोठ्ठी. निठुरो. गोष्ठी निष्ठुर इत्यादि. सस्य. खलिअं. ठोहो. ख
लित. स्नेह इत्यादि. अधोमनयो। मकारनकारयकाराणां युक्तस्याधस्थितानां लोपोभवति. मस्य. सोस्सो. जुगो. रस्सी.
सोष्म. युग्म. रश्मि इत्यादि. नस्य णगो. विलगो. मगो. नग्न. विलग्न मग्न इत्यादि. यस्य. सोमो. जोगो. सोम्य योग्य इत्या
दि. सर्वत्रलवरां। लकारवकाररेफाणां युक्तस्योपर्यधस्थितानां सर्वत्रलोपोभवति. लस्य. उक्का. वक्कलं. उक्कावत्कल इ
त्यादि. वस्य. लुद्धओ. पिकं. रस्य. अक्को. सक्को. वजा. वेत्तं. अत्तो. अर्कशक्रवार्ता. क्षेत्र आर्त इत्यादि. देहो वा. दृश्येतराब्दे

रेफस्यलोपः। दोहो दोहो चंदो चंदो रुदो रुदो इत्यादि सर्वतनुत्वेषु जः। सर्वतनुत्वेवंतुत्वेषु जकारस्य लोपो भवति। सवज्जो मणोज्जो
 इति अज्जो जानातेर्यान्वेवं रूपाणि तत्रायं लोपः। सम्प्रु समानयोरादेः। सम्प्रु समानयोरादेर्वर्णस्य लोपो भवति। मस्स मसाणां सम्
 रस्मेरयोश्च अनयोरादयोर्मकारस्य लोपः स्यात्। सरो सेरो चकारान्नघस्मरादौ लोपः। घस्मरो मध्याद्देहस्य मध्याद्देहस्य लो
 पः। मस्ससो हहहेषु नन्मस्थिति रूर्ध्वं हहह इत्येतेषां धस्थितानां एषानकारनकामकाराणां स्थिति रूर्ध्वं उपरिष्ठा भवति। ह
 स्य पुवरहो अवरहो पूर्वाह अपराह हस्य कन्हारं आल्हादो कद्धार अद्धार हस्य वम्हो वम्हा ब्राह्मणवल्हा इत्यादि युक्त
 स्य। अधिकारोयं। आपरिहोद समाप्तेयादे रूर्ध्वं अनुक्रमिष्यामः तद्युक्तस्येति वंवेदितव्यं युक्तग्रहणं हलो अंत्यस्य माभूत् ईधयोः।
 ईध इत्येतयोः स्थानेठकारादेशः स्यात्। वठठइ षि अठठो वर्धते विदधः। षस्पठः। षइत्येतस्य युक्तस्येठकारो भवति। लठठी तुठठी रुठठी
 जठठी लक्षि तुष्टिरुष्टि यष्टि इत्यादि अस्थिनि अस्थिष्वेयुक्तस्येठकारो भवति। अठठी स्तस्यः। स्तशब्दस्येठकारो भवति। उप
 रिन्नोपापवादः। हयो समत्यं घुइथावओ कोत्थुहो हस्त समस्तस्तुतिस्तावक कोस्तुभइत्यादि। नस्तंभे। स्तंभशब्देस्तकारस्येठका
 रो न भवति। लोपः। तंभो। स्तंभेखः। स्तंभशब्देस्तकारस्येखकारो भवति। खंभो। स्थाणावहरो स्थाणावहरेयुक्तस्येखकारो भवति। खाणु
 अहरे किंथाणमहादेवः। स्फोटकेच। स्फोटकशब्देयुक्तस्येखकारो भवति। खोउओ। र्यथाया अभिमंन्मनां जः। र्यथाया अभिमंन्मनां जः

७ तेषु शब्देषु जकारो भवति. यस्य. कर्ज्ज. मज्जा आश्रयादि. सेज्जा. अभिमज्ज. तूर्यधैर्यसौंदर्यपयतेषु रः. तूर्यधैर्यसौंदर्यपयतेषु
 पयतेषु तूर्यकारस्य रेफो भवति. तूरं. धेरं. सुंदरं. अखेरं. पेरंतं. सूर्येवा. सूर्यशब्दे र्यकारस्य रेफो भवति वा. सूरु. सुजो. चौर्यसमेषु
 रिअं. चौर्यदत्ते वसं मेषु रिअं. इत्यादेशो भवति. चौरिअं. वीरिअं. चौर्यवीर्य. सौंदर्यदत्त्यादि. समग्रहणादाकृतिगणो. यं. पयस्तप
 पां. सोकुमार्येषु लः. ययस्तपयां. सोकुमार्यदत्तेषु र्यकारस्य लकारो भवति. पद्यस्य. पद्याणं. सोऽ. मध्यं. तस्यः. तस्येत
 स्पृकारो भवति केवरो. पादो. कैवर्तक. नर्तकदत्त्यादि. यजनेव. यजनशब्दे युक्तस्य टकारो भवति. पट्टा. नधूर्तादिषु. धूर्तदत्ते
 वमादिषु तस्य टकारो न भवति. धुजो. किन्ति. वज्रमाणं. वजी. आवतो. संवजो. विवजो. वजिआ. अजो. कजरी. मुजो. धूर्तकीर्तिवर्त
 मान. वार्ता. आवर्त. संवर्त. निवर्तक. वर्तिका. आर्तकर्तरी. मूर्तिदत्त्यादि कृतिगणो. यं. गर्तेऽ. गर्तशब्दे युक्तस्य टकारो भवति. गडो. गर्ध
 भसंमर्दविमर्दवितर्दि विच्छर्दिषु र्दस्य. गर्धभसंमर्दविमर्दवितर्दि विच्छर्दिदत्तेषु र्दस्य टकारः. गडो. संमडो. विमडो. विअडि.
 विच्छर्दि. तथ्ययां च छजाः. तथ्ययां दत्तेषां स्थाने च छजा यथा संख्यं भवति. सखं. अखंतं. सत्य. प्रत्यक्ष. अत्यंतदत्त्यादि. स्थस्य.
 मिच्छा. पक्षं. रक्षा. मिथ्यापथ्यश्रयादत्त्यादि दस्य. विज्जा. वेज्जं. वेज्जो. मज्जविद्यावेद्यवेद्यमद्यदत्त्यादि. ध्यस्योर्दः. ध्यद्यदत्ते तयो
 र्दकारो भवति. ध्यस्य. सक्षो. वक्षो. अक्षो. ओ. साध्यवध्य अध्यायदत्त्यादि. दस्य. वक्षो. पाक्ष. मक्ष. वात्स्य नक्षमक्ष्यदत्त्यादि.

स्फुटारवः। अस्फुटारव इत्येतत्पुत्रकारो भवति। यस्य सुखं योरखरो शठकपुष्करद्व्यादि स्फुटारवः रवंभो रवंदो स्फुटम स्फुटद्व्यादि। स
 स्य जरखो ररखो लरखो परखो मोरखो क्षतपक्ष रक्षलक्षयक्षमोक्षद्व्यादि अस्मादिषुब्धः। अक्षिद्व्येवमादिषुब्धेषु
 क्षकारस्य लकारो भवति। अक्षी लक्ष्मी क्षीरं क्षुधो उक्षिजो सरिखो रक्षु उक्षा क्षारं रिखो मक्षिआ खेतं वक्षो अक्षो अक्षि
 लक्ष्मी क्षीर सुब्ध उक्षिप्त सक्षारक्ष क्षमाक्षिकाक्षेत्रवक्षद्व्यादि क्षमाक्ष क्षणोमुवा क्षमाक्ष क्षणोमु सुकारस्य लका
 रो भवति वा क्षमा स्वमा वक्षो ररखो क्षुणं खणं वक्षसशब्दे ऋतो अदिति लृते। स्याशब्दे चोच्चववाचिमिच्छणामितीष्य
 ते। सुरेपिवेति केचित् क्षुरो खुरो अपक्षमविस्मयेषुम्हः। अपक्षमविस्मय इत्येतेषु युक्तस्य लकारो भवति गिहो उह्मा पहो
 विहो ओ ग्रीष्म उष्मा पक्षमविस्मय। ह्रस्वस्वरनक्षणा ण्डः। ह्रादीनां स्थाने ण्ड इत्ययमादेशो भवति ह्रस्व वण्ही जण्ड इ
 जण्ड इत्यादि स्तस्य ण्डाणं पण्डरं ण्डार्द्र स्नानं प्रस्नुत स्नाति इत्यादि क्षमस्य विण्ड कण्डो विष्म लक्ष्म इत्यादि घनस्य
 शिण्डो शिश्न इत्यादि क्षमस्य सण्डं तिण्डं शलक्षणा तीक्ष्ण इत्यादि चिह्नैः। चिह्नशब्दे घकारो भवति चिघं व्यस्यकः। व्यद
 त्येतस्य फकारो भवति पुफं सफं निष्फे सो णिष्फा ओ पुष्पशब्दनिष्फे वविष्पा व इत्यादि वाष्पेषु णिहः। अणुणिवाच्ये वा
 व्यशब्दे युक्तस्य हकारो भवति वाहो अणुणीति किं। वय्यो वाय्य उष्मा स्यस्यकः। सर्वत्र स्थितस्य स्यस्य फकारो भवति फं सो

८
फंदणो. विष्कटं फदा. स्पर्श. स्पंदन. विस्पष्ट. स्पर्शा इत्यादि. सिच. स्यकारस्य सिआदिश्यते. पठिसिद्धी. प्रतिस्पष्टी. कार्षापण
शब्देयुक्तस्य हकारो भवति. काहावणो. श्रुतसप्तांशः. श्रुतसप्तदशेनेषां चो भवति. श्रुत्य. पश्चिमं. अक्षरं. पश्चिम आश्रयं इ
त्यादि. तस्य. वक्षोवत्सरो. वत्स. वत्स. इत्यादि. फस्य. लिष्ठा. जुगुष्ठा. लिप्सा जुगुप्सा इत्यादि. दृष्टिके च. दृष्टिक शब्दे
कारस्य हकारः. विष्णुओ. नोत्सुकोत्सवयोः. श्रुतसप्तांश इति चत्वे प्राप्ते न द्यवादः. ठसुक उत्सव इत्येतयोश्चत्वं न भवति. उत्सु
ओ. उत्सओ. नोमः. अधोलोपे प्राप्ते सति तं वाधित्वा न्म इत्येतस्य म इत्यप्यमादेशो भवति. जम्मो. वम्महो. जन्म मन्मथ. मन्त्र पंचो
शत पंचदशो युगाः. मन्त्र इत्येतयोः पंचाशत् पंचदश शब्दयोः श्रुत्युक्तस्य णकारो भवति. म्नस्य. यज्जुस्मो. प्रद्युम्न इत्यादि. रस्य. ज
स्मो. विस्मा णं. पंचाशत्. पस्मासो. यण र्हो. तालवेंतेंटः. तालवेंते युक्तस्य ट इत्यप्यमादेशो भवति. तालवेंटं. अं. भिं डिया लेदः. भिं
डिया ल शब्दे युक्तस्य द इत्यप्यमादेशो भवति. भिं दिवो लो. विहूले मोवा. विहूल शब्दे युक्तस्य भकारो भवति. विकारस्यापि. भिभ
लो. अभाव पक्षे सर्वत्र ल वशमिति वकारो लुप्ते हकारो वशिष्ठः. विहूलो. आत्मनि यः. आत्म शब्दे युक्तस्य यकारो भवति. अप्या
आत्मा. कस्य. क इत्यस्य यकारो भवति. रूप्य. रूप्यणी. रुक्म. रुक्मिणी. इत्यादि. योगविभागो नित्यार्थः. य अवर्णानां दि
त्वं वक्ष्यामः. शेषादेशयोर्द्वित्वमनादी. युक्तस्य यो शेषादेशौ तयो रनादौ वर्तमानस्य वर्णस्य द्वित्वं भवति. उपर्यधो लुप्ते शेषस्य भ

वति। उतं जगो. कम्मो. अतो. भुक्त. लग्न. कर्म. धर्म. आर्तइत्यादि. वर्णदेशस्य. लठ्ठी. दिठ्ठी. हृत्यो. यषि. दृषि. हसइत्यादि. अनादि
 वितिकिं. रवलिअं. रवंभो. यवओ. थणं. स्वलितं. स्तंभ. स्तवक. स्तनइत्यादिषु मामूत. वर्गेषु यः पूर्वः। युक्तस्य पौरोषादेशावनादिभू
 तो भवतः तयोर्द्वित्वे विहिते अध्रुध्वे च वर्गेषु वर्णो द्वितीयचतुर्थो वा विहितः स्तस्य पूर्वः प्रथमतः तीयो वा भवति वर्गेषु युक्तस्य प्रथ
 मतः तीयो द्वित्वेन विधीयेत तत्र तावेव भवतः। सुररवो. वररवो माणं. अमो. वेओ. मुखा. णिज्जरो. लठ्ठी. दिठ्ठी. वच्छो. लुद्धो. णि
 भरो. शुष्क. वस्पमाणा. अम्र. व्यग्र. मूर्छो. निर्जर. यषि. दृषि. वृक्ष. लुब्ध. निभइत्यादि. आदेशस्य. जररवो. लच्छी. अठ्ठी. पु
 थओ. पुष्पं. यसलक्ष्मी. अस्थिपुस्तक. पुष्पइत्यादि. नीडादिषु. नीडइत्येवमादिषु अनादौ वर्तमानस्य वर्णस्य द्वित्वं भवति. णोउरं.
 सोजं. पेम्मं. वाहितं. उज्जुओ. जंसाअं. जोवणं. नीड स्तोतस. प्रेमव्याहृत. जनकयोवनइत्यादि. यत्र पौरोषादेशेन स्तः द्वित्वं दृश्यते स नी
 डगणा। आम्रताम्रयोर्वः। आम्रताम्रइत्येतयोर्द्वित्वेव कारो भवति। अंम्वं. तंम्वं. नरहोः। रेफहकारयोर्द्वित्वं न भवति. धीर. तरं. जीहा.
 वाहो. धैर्यतूर्यजिह्वा व्याघ्रः। आउगोत्तस्य. आउ. उत्तरस्य इत्येतस्य णादेशस्य च द्वित्वं न भवति. आणा. आणजो. आज्ञा. आज्ञम
 इत्यादि. आडि. तिकिं. संस्मा. संज्ञा. नविंदुपरे। अनुस्वारपरे द्वित्वं न स्यात्। संज्ञा. संक्षंतो. सरवइत्यादि. समासेवा. समासे पौरोषादे
 शयोर्वा द्वित्वं भवति. णादगामो. णादगामो. कुसुमप्यअशे. कुसुमप्यअशे. देवथुइ. देवथुइ. आलाणा रवंभो. आलाणा रवंभो.

नदीमामकुसुप्रकरदेवस्तुतिरुत्यादिसेवादियुवासेवादित्येवमादिषु वा नादौ वा द्वित्वं भवति सेवासेवापिकंपिकंदेवंदेवंअ
सिधंअसिअंतैलोकंतेलौअंठिाहिजोठिाहिओतुठिहओकस्मिआरोदिग्धंदीहंरतीशईदुशिवअदुहिअंअस्सो
असोवीसासोऽस्सीऽसीमिजोमिओयुस्सोऽस्सो। सेवापक्षदेवशिवत्रैलोक्यनिहिततूष्णीककर्णिकादीर्घशत्रि
दुशिवतअश्वईश्वरविश्वामरमिमित्रमुखरुत्यादिसेवागणः। उभयत्रविभाषेयंसेवादीनामप्राप्तेः दीर्घादीनांचप्राप्तेः
विप्रकर्षः। अधिकारोयंमायसिमाप्राप्तेः। युक्तस्यविप्रकर्षोभवति। छिद्यशिलघरत्नक्रियाशार्द्वेषुतत्त्वस्वरूपतत्त्वपूर्वस्य
छिद्यशिलघरत्नक्रियाशार्द्वेषुद्वयेतेषुयुक्तस्यविप्रकर्षोभवति। विप्रकृष्टमयः पूर्ववर्णः तस्यतत्त्वस्वरूपताभवतितेनेवपूर्ववर्णव
र्णेनपूर्ववर्णः साधोभवतीत्यर्थः। किलितं सिठिठंरअठांकिरिअसारंगोऽस्मेवाऽस्मप्रादेयुक्तस्यवाविप्रकर्षोभवति
पूर्वस्यवतत्त्वस्वरूपताः कसणोऽकण्होऽयवस्थितविभाषेयंतेनवर्णेनित्यंविप्रकर्षःविष्मप्रादेनभवति। विष्मः। इः श्रीहीकीत
ह्नांतदेशस्नानस्वप्नस्यर्षहर्षहर्षेषु। श्रीहीकीतह्नांतदेशस्नानस्वप्नस्यर्षहर्षद्वयेतेषुयुक्तस्यविप्रकर्षोभवति। पूर्वस्य
इकारस्वतत्त्वस्वरूपताचभवति। सिरीऽहिरीऽकिरीतोऽकिलांतोऽकिलेसोसिणाठांसिविणोऽफरिसोऽहरिसोऽगारिहोऽअस्मापला
घयोः। इमापलाघाद्वयेतयोर्युक्तस्यविप्रकर्षोभवति। पूर्वस्यअकारस्वतत्त्वस्वरूपताभवति। खमाऽसलाहाऽस्नेहेवाऽस्नेहप्रादेयुक्त

स्पविप्रकर्षोभवतिवा। पूर्वस्वरस्य अकारस्य तत्त्वरूपताभवतिवा। सिंघोहो. योहो. उ. यद्यतन्वीसमेसु. यद्यप्रावेतन्वीद्वयेवमा.
 दिषुयुक्तस्पविप्रकर्षोभवति. पूर्वस्पउकारस्य तत्त्वरूपतापि. यउमं. कचित्. योमं. तनुरं. लहुरं. गरुडं. पटुडं. पद्यतन्वी. लधी.
 गुर्वी. पट्टी. इत्या. ज्यायामीत्. ज्यायाश्वेयुक्तविप्रकर्षोभवति. पूर्वस्पइकारस्य तत्त्वरूपता. जीआ. इतिमिष्वप्तीवररुचिह्न
 तेप्राकृतप्रकारेणोन्मायां वृत्तौ तृतीयः परिच्छेदः॥ संधावचामलोपविशेषावहुलं। अचामितिप्रत्याहारग्रहणां। अजिति
 चसंधौवर्तमानानामचस्थाने अजिषोषालोपविशेषाश्च बहुलं भवन्ति. अजिषोषास्तावत्। जउनजउं. जउणाजउं. यमुना
 तटमित्यादि. णादसो नो. णादसो नो. नदीस्त्रोतइत्यादि. बहुमुहं. बहुमुहं. कस्मउरं. कस्मउरं. कर्णपूरमित्यादि. सिरविअ
 णा. सिरवेअणा. शिशोवेदनाइत्यादि. पीआ. पीअं. पीतापीतमित्यादि. सीआसीअं. सिआ. सिअ. सितासितमित्यादि.
 सरो. सरो. भुरो. भुरो. सुपउ. सुपइत्यादि. सवोमुओ. सवोमुओ. सर्वमतइत्यादि. लोपविशेषाः। राउउं. राअउउं. राज
 कुलमित्यादि. सुहो. सुहो. सुरवामइत्यादि. ताअछं. तावछं. नावदक्षमित्यादि. सुणिदा. सुनिदाइत्यादि. यवगुह
 अं. यवगुहअं. यवनोदुतमित्यादि. बहुलग्रहणात्संयोगपरिपर्वस्याचो लोपोद्भवश्च. णाथि. संकं नो.। णिकं नो.
 णिभंतो. अतो. सुहो. यतो. इस्सरो. नास्ति संकंति. निः. क्रांत. निर्भात. आप्न. सुरवाम. प्राप्त. सुरवाम. ईश्वरइत्या

दि. सांध्याः। कविर्मित्यं कविदन्यदेव. बहुलग्रहणात्तेन अन्यदपिलास्य ठाकं कार्यं भवति। संयोगयवेहस्वः। सर्वत्र संयोगय
 वेहस्वमवति. किं. ठाकं. जो. अररी. ठाणी. इत्यादि. दीर्घादिषु वा. दीर्घशब्दादौ ह्रस्वो वा स्यात्. दिग्घो. दीघो. वग्घो. वा
 हो. इत्यादि. उदुं वरेदो लोपिः। उदुं वरशब्दे हकारस्य लोपो भवति. उदुं. कालायसेयस्य वा. कालायसशब्दे यकारस्य वा
 लोपः। काला असं. भाजने जस्य. भाजनशब्दे जकारस्य वा लोपः। भाणं. भा अणं. पावरादिषु वस्य. यावदित्येवमादिषु त
 त्वकारस्य वा लोपो भवति. जाव. ताव. ए आव. या राव ओ. पक्षे. यावत्. तावत्. एतावत्. पारावत्. इत्यादि. अंत्यस्य हलः।
 वेति निवृत्तं. शब्दानां यो अंत्यो हलः तस्य लोपो भवति. जसो. ठा हो. सरो. य ओ. ते जो. जोतिं. वहिं. हविं. कमो. धमो. जमो.
 सम्मो. चम्मो. पेम्मं. धामं. ठामं. वामं श आ. वह्ना. अप्या. ससी. जोइ. भोइ. क शी. धणी. तवस्सी. जसस्सी. मठास्सी. अय
 शस्. नमस्. सरस्. पयस्. तेजस्. इत्यादि. षकारांताः कर्मन्. धर्मन्. जसन्. चर्मन्. प्रेमन्. धामन्. ज्योमन्. राजन्. वहन्
 आत्मन्. शसिन्. योगिन्. भोगिन्. कामिन्. धनिन्. तपस्विन्. मनस्विन्. इत्यादि नकारांताश्च बोद्धव्याः। स्त्रियामात्। स्त्रियां
 वर्तमानस्य अंत्यस्य हलः आकारो भवति. सरिआ. पठिवआ. वाआ. आवआ. विवआ. दिसा. सरित्. प्रतिपत्. वाक्. आपत्.
 संपत्. विपत्. दिश. तलोपो. शोरा. स्त्रियामंत्यस्य हलोरेफस्य शब्दपमादेशो भवति. गिश. धुश. नविद्युति. विप्युत् शब्दे अंत्य

स्पपरे आकारदेशो न भवति विज्ञः प्रारदेष्टः । नेत्यनुवर्तते प्रारदशब्दस्याप्यदकारो भवति सरदो । दिक्प्राप्तयोः सः । दिक्प्रा
 ह्मशब्दयोस्तस्य सकारो भवति दिक्सा पाठसो रोरा स्त्रियामंत्यरेकस्य लोपं वा धित्वा रोस्तस्य सकारो भवति धुरा गिरा स्त्रि
 यामादित्यालं मोविंदुः । अंत्यस्य हलो मकारस्य विंदुर्भवति अछं भिंदं वछं मायां पादं दहिं महुं हरिं अग्निं बुद्धं वणं धणं इ
 त्यादि अचिमश्च अचिपरतो मकारस्य मकारो भवति चकारादिंदुश्च संहितायां वणामिणं वणंद्यां भलमवहरत् भलं
 अवहरत् वनमिदं फलमपहरति इत्यादि नजोहंलि नकाजकारयोर्हलियरतो विंदुर्भवति मकारश्च संसो सनसो किं सो
 किंमसो मस्य रमणी अं रअणी अं विष्टो वक्रादिषु च वक्रादिषु शब्देषु मध्ये विंदु रागो भवति वंक् पंसु दंसणं वक्रं स्प
 र्शं पर्शं दर्शन इत्यादि मांसादिषु वा मांसादिषु शब्देषु वा विंदुः प्रयोक्तव्यः । मंसं मासं कहं कहं पाणं पाणा भिहिं भिहिं वत्से
 हिं वत्सेहि तेसु तेसु तेसु पाअणोणं पाअणोणं पाअणोणं वणादं वणादं धणादं धणादं मासं कथं नूनं ताभिः वृक्षैः
 तेषु नयनेन पुरुषाणां वनानि धनानि यत्र कुत्रापि हतमंगभयात् अक्रियमाणो विंदुर्भवति तदयं मांसादिगणो बोद्धव्यः । स
 लितदुर्गातः । सलियरातो विंदुः सुदुर्गातो भवति संदु संरखो संश्वरद सश्वि अं अशठो तशठो सनर इत्यादि संदणं स
 म्यंती सम्मदं सङ्गापंङ्गा सश्वरद सश्वितं अंभव वरा संतरति नंदं न संम्यंति संमति इत्यादि सतीति किं । रमं सोमं रम्य

सौम्य. वाधिका रात्रयस्येविंदुः। संका. संखो. न संज प्रावृट्छरदः पुंसि. नकारां नासां ताश्च प्रावृट्शरदइत्येतेषाब्दाः पुंसि पुंलिंगे प्रयोक्तव्याः।
 नांतस्मावत्। कमो. वमो. वमो. जमो. कर्मन्. वर्मन्. जन्मन्. इत्यादि. सांताः। जसो. तमो. सरो. रहो. यशस. तमस. सरसरहस. इ
 त्यादि. पाठसो. सरओ. नशिरो नभसि. शिर्सरसनभसोः पुंलिंगात्ता नास्ति. सिरं. पाहं। एषा/सि प्रपनाः स्त्रियां वा। एषा/सि प्रपनाः स्त्रि
 यां वा प्रयोक्तव्याः। पुठ्ठी. पुठ्ठं. अक्षी. अक्षं. यशो. यशहो. यशा. यशहा. ओदवापयोः अवपूर्व अपपूर्वयोर्वा ओत्वं भवति. ओहासो. अ
 वहासो. ओहारो. अवहारो. अशरिअं. अवससिअं. ओगअं. अवगअं. इत्यादि. तत्त्वयोर्दो नणौ. वेति निष्ठत्वं. तत्त्वप्रत्ययत्व
 प्रत्यययो र्यथा संख्यं दानपादेशो भवतः। पीपादा. उण्डदा. पीअनपां. सीअनपां. पीनता. उष्मता. पीनत्वं. उष्मत्वशीतत्वं. मित्या
 दि.। त्वाकुपाः। त्वाप्रत्ययस्य कुपा इत्ययमादेशो भवति. होकुपाः जेकुपा. पमोकुपा. सोकुपा. दाकुपा. भूत्वा. जित्वा. प्रमुक्त्वा. सुत्वा
 दत्वा. कृत्वा इत्यादि. इअत्ययश्च. एवम् प्रत्ययस्य इअआदेशाः स्यात्. चकारात् त्वाप्रत्ययस्यापि. विहसिअ. पठिअ. विहस्य. पा
 ठय. लोपिदुआदेशाः। तेन गतुअ. गत्वा. कटुअ. कृत्वा. तपा इरशीले. शीलेयः तपा प्रत्ययः तस्य इर इत्ययमादेशो भवति. भ्रमण
 शीलेभमिरे. गमनशीले. गमिरे. हसनशीले. हसिरे. दाणशीले. दाणिरे. इत्यादि. आत्विधौ धात्वन्तेतामनुपः। आत्तुद्धन्तुद्धन्तुआ
 लवन्तइत्येते समादेशा भवन्ति. मतुपः स्थाने. आलुतावत्. ईसालु. णिदालु. ईर्ष्यावान्. निद्रावान्. इत्यादि. इध्व. मात्नाइध्वो. पाइध्वो.

मालावान्. पादवान्. इत्यादि. उद्ध. विआउद्धो. सीउद्धो. विकारवान्. शीलवान्. इत्यादि. आल. सहालो. जंघालो. शब्दवान्. जंघा
 वान्. इत्यादि. वज. धणवजो. जोवणवजो. धनवान्. यौवनवान्. इत्यादि. इज. रोसाइजो. पाठाइजो. रोषवान्. पाठावान्. इत्यादि. य
 धादर्शनमेतेप्रयोक्तव्यानसर्वेसर्वत्र. विद्युत्पीतादिभ्योः लः. विद्युत्पीतादिभ्यः परतः स्वार्थे लप्रत्ययो भवति. विज्ज. विज्जुली. पीअं.
 पीअलं. सामो. सामलो. दीहो. दीहलो. सीअं. सीअलं. इत्यादि. करेणवांरणोस्थितिपरिहृतिः. करेणुशब्दे भरेणकारयोः स्थि
 तिपरिहृतिर्भवति. कणोरू. पुंसिनभवति. वृहस्पतौवहोर्मज्जी. वृहस्पतिशब्देवकारहकारयो र्यथासंख्यंमकारंजकारौभवति. भिअं
 प्फइ. मलिननेलिनोरिलोवा. मलिनशब्दे लिकारनकारयोरिलइत्येतावदेशौभवतः. मइलो. मलिणं. गह्वरोअपतौ. गह्वशब्दे
 घइत्ययमादेशोभवति. अपतौ. पतिशब्देपरतोनभवतीत्यर्थः. घरं. अपतावित्तिकिं. गह्वदे. दाढादयोवहुलं. दाढाइत्येवमादयः श
 ब्दावहुलंनिपात्यन्ते. दंष्ट्रादिषु. दाढा. इदानी. इण्हि. इहिवा. धूआ. धोत्रं. धरुद्धिअं. मंडूके. मंडूरो. गहो. णिहिणलं. उत्पले. कंदो
 दं. गोरावरी. गोला. प्राप्सो. गोसो. कोने. ललहो. केवले. ठावर. कर्कयां. वालुकी. ललाटे. लइलं. चिंतायां. तत्ति. इत्यादिदेशीयप्र
 कृतिनिपातनात्सिद्धं. यद्ध्रस्मणोननोपयन्नंदृश्यते. इतिश्रीवररुचिमिश्रकृतप्राकृतप्रकाशमनोरमायांरजोकरुथः परिवेदः
 अतओत्तोः. अकाशंतावद्व्याप्यस्पर्शोः स्थानेओत्तंभवति. वसो. वसहो. पुरिसो. विप्यो. वसः. वसमः. पुरुषः. विप्रः. इत्यादि. जस्स

ज

१२ सोर्लोपः। अत इत्यनुवर्तते। अकारांतस्यानंतरं योजस्य सौतयोर्लोपो भवति। जसः वक्षः सोर्हन्ति। वसहा कीडंति। वसाः शोभन्ते। व
 क्षमाः क्रीडन्ति। इत्यादि। पासः वक्षेः उवहः वसहेः वक्षहः वक्षान्नपश्यतः वक्षमान्नजत इत्यादि। जसिः जस्य ससः स्या सुदीर्घ इति
 दीर्घत्वे कृते पश्चाज्जस्य सौलोपः। पासिः एव सुप्यति। इ सोरित्येते कृते पश्चात्तस्य लोपोः। अतो अमः। अकारांतस्य प्राद
 स्यानंतरं यो अमन्तस्याकारस्य लोपो भवति। ततो मो विंदु रिति मकारस्य विंदुः। वक्षं पेक्षहः पुरिसं पेक्षहः वक्षं पश्यतः पुरुषं पश्यतः टा
 मोर्णः। अकारांतस्य प्रादस्यानंतरं टा आम्र इत्येतयोः स्थाने णाकारो भवति। टा वक्षिणामणिज्जइ पुरिसे ण कअं वक्षे ण भण्यते
 पुरुषे ण कृतं इत्यादि। एव सुप्यति। इ सोरित्येतं आमा वक्ष्णायुष्यं पुरिसाणायुष्यं वक्ष्णायुष्यं पुरुषाणायुष्यं इत्यादि। न
 सस्य ससः स्या सुदीर्घ इति दीर्घः। मिसोहिं प्रादस्यानंतरं मिसोहिं भवति। वक्षेहिं अस्मिज्जइ पुरुसेहिं भाणिअं वक्षेः स्त्रीयो
 पुरुषेः भणितं इत्यादि। पूर्ववदेत्वं इ सेशोर्हयः। प्रादस्यातो नंतरस्य इ सेः स्थाने आदोर्हइ इत्येते आदेशा भवन्ति। वक्षः
 पुष्यं वक्षारो पदिरो वक्षारु गसिदं वक्षहि उदीणो वक्षायुष्य वक्षायुष्यतितः। वक्षारु लितं वक्षारु उदीनः। दीर्घः पूर्वव
 त् भासोहितो संतो अतो नंतरस्य भ्यसः स्थाने हितो संतो इत्येता आदेशो भवतः। पंचमी बहुवचनपरं वक्षहितो विरमइ
 वक्षसंतो अवरुहइ वक्षेभ्यो विरमति वक्षेभ्यो अवरोहति इत्यादि। एव सुप्यति चकारिण दीर्घः। स्तोइ सः। अतो नंतर

सः स्थाने सस्य यमादेशो भवति वक्षस्स पुष्पः पुरिसस्स धया द्यादि इदं चतुर्थी स्थाने षष्ठी विभक्ति बोधव्यानेन व
 क्षाण जलं देहि पुरिसस्स देहि गामं विष्णाणं सोमं देह वक्षाय जलं देहि पुरुषाय ददादि गामं विष्णवे स्वर्गददादि द्यादि देवेभि
 अतो नंतरस्य सप्तम्याडे स्थाने एमिदं जेता वादेशो भवतः कचित् उरुसिद्ध योर्लोप इत्यकारलोपः वक्षेति ओवाणरो वक्षमिहेति फ
 लादं वक्षे स्थितो वा नरः वक्षे भवति फलादं द्यादि सुयः सुः अतो नंतरस्य सुयः सुरादेशो भवति वक्षे सुवेह इकु सुमं पुरिसे सुवेह
 रदविज्जा वक्षे षुति षुति कु सुमं पुरुषे षुति षुति विद्या द्यादि एव सुपीत्येवं पर्वजंतु द्विवचने वक्षा वक्षो द्वितीया वक्षे वक्षो तृतीया
 वक्षे हि वक्षभां चतुर्थी वक्षाणां वक्षाम्पां पंचमी वक्षा हिंतो वक्षा संतो वक्षाम्पां षष्ठी वक्षाणां वक्षयोः सप्तमी वक्षे सु वक्षयोः जस
 प्रासः स्यां सुदीर्घः जस प्रासः स आम् इत्येतेषु अतो दीर्घो भवति जस वक्षा प्रास वक्षे आमा वक्षाणा एव सुय्यदि उ सोः अतः अकार
 स्य एत्वं भवति सुपि विभक्तौ परतः चकश दीर्घो भवति वक्षे वक्षान् वक्षेणो वक्षेणा वक्षे हि वक्षैः वक्षे सु वक्षे षु वक्षा हिंतो वक्षेभ्यः अदि उ सो
 रिति किं वक्षमि वक्षस्स वक्षे वक्षस्य क्वचित् उ सिद्ध योर्लोपः अतः उ सिद्धि इत्येतयोः परतः कापिलोपः वक्षा वक्षा रो आगदो वक्षान्
 आगतः वक्षेति अं वक्षे स्थितं यामोर्लोपः अतो नंतरं क्वचित् हा अमोर्लोपः स्यात् वक्षेणा वक्षेणा वक्षं वक्षं एवं विप्र वेद सूर्य इंदरुद
 मभजतयो अकाशं ता रोधव्याः इदं तोर्ज स्या सोर्गो इकांशं त उकांशं तयोः परतः जसः प्रासः स्थाने णो रूप यमादेशो भवति अमीणो मेव ह

वाकुणो. पेक्षह. अग्नीन्. पश्यत. वायुन्. पश्यत. जसउच्चयत्वंवा. इदुत्तरयोर्जसस्थानेत्वंभवति. इदुतोः ईत्वंमत्वंववाणोपि. अग्नीउ. वाकु
 उ. अग्नयः। वायवः। पक्षे. आगिणो. वाउणो. टाणा. इदुत्तरयोः घाविभक्तेः. णाद्वयमादेशोभवति. आगिणा. वाउणा. अग्निना. वा
 ९२ युना. सुभिससुपुदीर्घः। इदुतोः सुभिसः सुपुद्वयेतेषुदीर्घोभवति. सु. अग्नी. वाकु. भिस. अग्नीहिं. वाकुहिं. सुप. अग्नीसु. वाकुसु. अग्निः
 वायुः। अग्निभिः। वायुभिः। अग्निषु. वायुषु. बहुलग्रहणात्कुत्रापि दीर्घत्वंनास्ति. तेन प्रथमेकवचने. दहिं. महं. हरिं. वष्टुं. सोर्विदुर्नपुंसके.
 एवं. रवि. कवि. हवि. वन्हि. वलि. अंजंलि. विधि. निधि. प्रभतयः इकाशंताः। तथा. तह. गुरु. विधुविष्म. जिष्म. रेणु. वस्तु. प्रमुहेतुसेतु. ऋतु. म
 धु. शंभु. सिंधु. प्रभतयउकाशंताः। तथा. विद्धि. सिद्धि. गति. बुद्धि. पद्धति. प्रभतयः द्विप्रत्ययांताः। स्त्रियांजसरासोरुदोतो. स्त्रियांवर्तमानयो
 र्जसरासोस्थानेत्तओत्इत्यातावादेशोभवतः। आर्दुकाशंतेषु. जसि. मालाउ. मालाओ. णार्दु. णार्दुओ. वहुउ. वहुओ. मालाः नद्यः। वध्वः।
 शासिच. मालाउ. मालाओ. णार्दु. णार्दुओ. वहुउ. वहुओ. मालाः नदीः। वध्वः। अमिह्रस्वः। स्त्रियांअभियरतोह्रस्वोभवति. मालं. णार्दु. वहुं. मा
 लानदी. वधू. टाउ. सिउ. सूडीनामिदेददातः। टाउ. सिउ. सूडे. इत्येतेषांस्थाने. स्त्रियांविषयेनित्यंइत्इत्अत्आत्इत्येतेआदेशाभवति. अत्रउ. सयह
 णात्उ. ग्रहणं. टा. णार्दु. णार्दु. णार्दु. णार्दु. णार्दु. णार्दु. एवं. टाउ. सिउ. सूडे. डि. वचनेषुचत्वारिचत्वारिरूपाणिभवति. नद्या. नद्ये. नद्यागद्या. नद्या
 एवं. वहुइ. वहुए. वहुअ. वहुआ. वध्वा. वध्वे.। वध्वाः। वध्वाः. वध्वा. एवं. मही. लक्ष्मी. श्री. वाणी. गोपी. गोरी. पुवती. तरुणी. हस्तिनी. हरिणी. धरणी. शो

लीपयस्विनी. प्रभतयर्काशंताः स्त्रीलिङ्गाः वधूचमूचम्प्रभतयकुकाशंतावोद्ध्याः॥ सिद्धि. बुद्धिप्रभतयः शक्तिप्रत्ययांधावोद्ध्याः॥ नो
तोः दातो. पूर्वस्यबाधः॥ आत्आकाशंतात्तरासिद्ध. सुतीनामिदेतददातइत्यत्रयेचत्वारआदेष्टास्तेषुअत्आत्इयेतो नभवतः॥ माला
इ. मालाए. मालाइ. मालाइ. मालाए. मालाइ. मालाए. मालाइ. मालाए. मालया. मालाये. मालायाः. मालायाः. मालायां. एवं. दोला
जाया. माया. दया. प्रभा. स्यर्धा. आत्ता. स्वदना. इत्यादयआवंताः॥ आदीतोवहुलं. स्त्रियामाकाशंतादातोस्थानेअत्इत्इत्येतावादे
शोभवतः॥ सहमाणा. सहमाणी. यत्तत्किमः॥ वहुलमित्यनुवर्तते. यदत्तदकिमइयेतेषुशब्देषुपरतः अतस्थानेइत्ययमादेशोभवति
स्त्रियामित्यनुवर्तते. प्रथमेकवचनवर्जं. आशदेशश्चवहुलग्रहणात्. जीए. तीए. कीए. जीहिं. तीहिं. कीहिं. पसे. जाए. ताए. काए. जा
हिं. ताहिं. काहिं. पस्याः. कस्याः॥ अंत्यस्यहलइतिदकारलोपः॥ किमः. कः. इतिकः. इज्जस्ससोदीर्घश्च. नपुंसकेवर्तमानयोर्जस्ससुइत्येतयो
स्थानेइत्इत्ययमादेशोभवति. दीर्घश्च. वणाई. दहीइ. महई. हवीइ. वनानि. दधीनि. मधनि. हवींषि. सोर्विहुर्नपुंसके. नपुंसकेवर्तमानस्य
सोर्विहुर्भवति. वणं. धणं. दहिं. हविं. जोरूं. वन. धनं. दधि. मधु. हविः. ज्योतिः॥ अंत्यस्यहलइतिसलोपः॥ नामंत्रणसोरोत्तरीर्घविंदवः आ
मंत्रणोगम्यमानेसोशेत्तरीर्घविंदवो नभवति. अतओत्सोरितिप्राप्ते. हेवत्स॥ हेपुरिस. हेवत्स. हेपुरुषइत्यादि. सुभिससुप्सुदीर्घइतिदी
र्घप्राप्ते. हेआगि. हेवाउ. हेविहि. हेसाहु. हेअग्ने. हेवायो. हेविधे. हेसाघोइत्यादि. सोर्विहुर्नपुंसकेइत्यनेनविंदोप्राप्ते. हेवण. हेरहि. हेमहु. इत्या

दिस्त्रियामातएतः स्त्रियामामंत्रणे आतएतं भवति हेमाले हेमाले हेमाले हेमाले अंत्यस्य हल इति सोर्लोपः ईदतो ईदस्वः ईदतोः स्त्रियां
 ह्रस्वो भवति हेणद् हेवद् हेनदी हेवघः संवोधने हे भोस्थाने हे होनियान्ते तेन हेते अ हेधम्म भोकम्म भोमाए हेतेजः हेधर्म भोकर्म
 भोमातरित्यादि ऋज आर सपि ऋकारांतरादे ऋकारस्य सुपि विभक्तौ परतः आर इत्ययमादेशो भवति भतएदेतावत् भतारो भ
 तारं भतारे भतारेण भतारेहि भतारस्स भतारण भतारदो भतारडु भतारहि भतारहिंतो भतारसुंजो भतारस्स भतार
 ण भतारंमि भतारे भतारे भतारेसु आमंत्रणे हे भतार एवं प्रशास् कत नस मात भ्रात प्रभतयो एतेन तनत्तन प्रत्ययांता बोध
 व्याः उणजस्रशस्रयाडसिडसुवा ऋकारांतरस्य जस्रशस्रयाडसिडसुषुपरतो उण इत्ययमादेशो भवति वा जसा भनुणो य भनुणा
 डसि भनुणो डस् भनुणो यक्षे उदाहृतमेव मातुरात् मातसंवंधिन ऋकारस्याकारो भवति तलोपः माआ माआ माआउ माअं मा
 आउ माआइ माआए माआहि माआइ माआए माआणं माआइ माआए माआहिंतो माआसुंतो माआइ माआए माआणं
 माआइ माआए माआसु हेमाए वित भ्रातजामादृणमरः पित्रादीनां सुपि परतः ऋजस्थाने अशदेशो भवति आरायवादः पिअरो
 पिअरं पिअरेण पिअरदो पिअरस्स पिअरंमि एवं भाअरो जामाअरो आचसो पित्रादीनां सो परतः आआदेशो भवति चकारा
 त् अरश्च पिआ पिअरो भाआ भाअरो जामाआ जामाअरो राज्ञः राजनशब्दस्याकारस्यात् राआ आमंत्रणे चिंदुर्वो राजनशब्द

स्य अन्यस्य नांतशब्दस्य च आमंत्रणो सोर्विदुर्वा स्यात् हेरा अं हेरा अ जस्रशस्र उ सांणो जस्रशस्र उ सदत्येतेषां स्थाने राजनशब्दस्य णो
 भवति वेत्तनुवर्तते जसि राआणो राआ शसि राआणो राण उ स राआणो अस्याटाणा राज्ञः टाणादेशः इकाशदेशश्च राइ
 णा राणा उ सैश्च द्वित्वं जलोपोवा राज्ञः उन्नरस्य उ स्यादेशस्य च द्वित्वं स्यात् विकल्पेन जलोश्च रसो राइणो राणा राइणा इत्तम
 द्वित्वे वेति निवृत्तं इ स्यादेशस्य टादेशस्य च राज्ञो अद्वित्वपक्षे द्वित्वं स्यात् राइणो धां राइणा क अं यक्षे रसो धां रसमा क अं णो ण
 योशद उ सि णो ण यो परतो राज्ञः आत्वं स्यात् राआणो हसंति राआणो येत्त ह अ उ सीति किं राइणो धां भवत् भगवतो शत्वं
 भवत् भगवत् शब्दयोश्च विधीयते भवा कुण्ड भवत् कुण्ड भवान् करोति भगवान् करोति संबोधने हे भवं हे भवत् हे भगवन् ज
 स्रशस्रनांश एषां दा स्यात् भवदा हसंति भवदा क अं उ स्र स्रोर्दो उ स्र स्रोर्दो स्यात् भवदो भवदो धां एवं भगवत् शब्दः इत्तम द्वित्व
 वर्जराजन्यदनादेशो आत्मनशब्दस्यानादेशपक्षे द्वित्वे वर्जइत्वा राजनवत् कार्यं भवति अप्या अप्याणो अजाचवा आत्मनः पक्षे अ
 नादेशः अजा अजाणो आत्मनः अप्याणो वा आत्मनः शब्दस्य अप्याण इत्ययमादेशो वा सुपि परतः अप्याणो सोप रं अप्या अप्या
 णो अप्याणं अप्याणो अप्याणो ण अप्याणो हिं अप्याणस्स अप्याणा ण अप्याणादो अप्याणा हिं तो अप्याणा सुं तो अप्याण
 स्स अप्याणा ण अप्याण मि अप्याणो सु पक्षे अप्या अप्या अप्यं अप्ये अप्यणा अप्याण अप्यादो अप्या सुं तो अप्यणो अप्या

णा. अपमि. अये. अयेसु. हेआपाण. हेअप्यं. ब्रह्माद्यात्मवत्. ब्रह्माद्याः प्राच्यालक्षणांनुसारेणात्मशब्दवत्साध्याभवन्ति. व
 ह्माणो. युगम. जुआणो. अण्ठा. अण्ठाणो. ब्रह्महा. ब्रह्माणो. इत्यादयो लक्षणांनुसारेणावगंतव्याः. इति श्रीमिश्रश्रीनररुचि
 कृतोप्राकृतप्रकाशो मनोरमायां वृत्तौ. पंचमः परिकेदः. अथ सर्वनामवक्ष्यति. सर्वादेर्जस एतं. सर्वादेरुत्तरस्य जस एतं भवति.
 सधे. जे. ते. के. विस्से. कदरे. इदरे. एके. परे. अवरे. एके. इत्यादि. ते. सिंमिष्टाः. ते. समये कवचनस्य सर्वादेपरस्य स्थाने सिंमि
 ष्टइयेते आदेशा भवन्ति. सधसिं. सधमि. सधय. सर्वस्मिन्. सर्वत्र. सर्वथा. इत्यादि. इदमेतत् किं पतद्वाद्यादणावा. इदमश्नत् कि
 मयत्तत् एभ्य उत्तरेभ्यस्त्वतीये कवचने दणादेशो भवति वा. इमिणा. इदिणा. कदणा. जदणा. तदणा ये इदमेण. एतेण. केण. जे
 णतेण. आमश्सिं. वेत्यनुवर्तते. इदमादिभ्यः उत्तरस्य आमश्सिमिप्यमादेशः. इमोसिं. इमाणां. इदेसिं. इदाणां. केसिं. काण.
 जेसिं. जाण. तेसिं. जाण. स्त्रीलिङ्गेप्येतानि रूपाणि कासि. एतासिं. कासिं. जासिं. तासिं. एषां. एतेषां. केषां. येषां तेषां मित्यादि. किं पतद्वाद्या
 सआसः. किमयद्वाभ्यः उत्तरस्य उ. सआसादेशस्यात्वा. कास. कस्स. जास. जस्स तास. तस्स. उ. सः. स्सोसो. इकाशंतेभ्यः आकारांते
 भ्यश्चस्त्रियां किमादिभ्य उत्तरस्य उ. सः. स्सासो इत्यादेशो भवतः. इदेददातश्च भवति. किस्सा. कीसो. कीद. कीए. कीअ. कीआ. जिस्सा. जी
 सो. जीद. जीए. जीअ. जीआ. तिस्सा. तीसो. तीद. तीए. तीअ. तीआ. उ. सग्रहणेन च. उ. सिदि. ग्रहणं. एवंते. उ. सिदि. वचनेषु बोद्धव्यं. उ. हि.

किमादिभ्यः उत्तरस्य डे स्थाने हिं इत्ययमादेशो भवति कहिं कस्मिं कस्मिं कथं जहिं जस्मिं जामि जश्च जहिं तस्मिं तामि तश्च आहे
 आ इको काले किमादिभ्यः काले आहे इ आ इत्येतावादेशो भवतः धा काहे कइआ जाहे जइआ ताहे तइआ कहि मित्यादयोपि कदायदा
 तदा नो दोउ सेः किमादिभ्यः उत्तरस्य डे स्थाने नो दो इत्येतावादेशो भवतः कजो कदो जजो जदो तजो तदो कस्मात् यस्मात् तस्मात्
 तदउश्च तदउत्तरस्य डे सेः उकाशदेशः चकाशत्पूर्ववत् तउ तजो तदो इ सा से वेत्यनुवर्तते तदोउ सा सह से इत्ययमादेशो भवति यस्से
 यथाप्राप्तं से तस्स स्त्रियामपि से तिस्सा इ सृग्रहणे नः सिग्रहणं से तजो आमासिं तदआमा सह सिं इत्ययमादेशो भवति सिं ताण
 किमः कः किंशब्दस्य सुपि परतः कादेशः को के कं के केण केहिं इत्यादि इदमदमः इदंशब्दस्य सुपि परतः इमादेशः इमो इमे इमं इमे
 इमेण इमेहिं इत्यादि अन्यत्रांत्यस्य हल इति यदा दो लोपः स्सस्सिमो रदा स्सस्सिमोः परतः इदमः अइत्ययमादेशो भवति वा अस्स
 इमस्स अस्मिं इमास्मिं डे ई नहः इदमोदकारेण सह डे स्थाने हकारादेशो भवति इह नहः इदमः परस्य डे स्थाने ह्यादेशो न भ
 वति डे स्मिं मि ह्या इति प्राप्ते निषेधो भवति अस्मिं इमस्मिं इममि नयुंस के स्वमो रिदमिणामिणमो नयुंस कलिं गो इदमः स्था
 ने सविभक्तिकस्य इदं दणं दणमो एते आदेशा भवन्ति इदं दणं दणमो घणं एतदः शोरात्वं वा एतच्छब्दस्य सो सेत्वं परतः ओ
 लं भवति नित्ये प्राप्ते विकल्प्यते एजो एदादो एदाहिं तातोश्च तदः स्थाने ड सि परतः सविभक्तिकस्य तातो निपात्यते तातो तस्मा

१६ ततः नोऽयं स्तोत्रोऽयः एतदस्तरस्य तोषयोः परतो लोपा भवति एतो एत्य एतस्मात् एतत्र तदेतरोः सः सावनपुंसके तदेतदनयो
स्तकारस्य सकारो भवति सो पुरिसो सामिहिला एसा एसो एसा स्त्रियामादित्यात् अनपुंसक इति किं तंधणं एदंधणं अदसोरो मः
अदसोदकारस्य सुपि परतो मूर्त्ययमादेशो भवति अमपु रिसो अमपु रिसा अमुणा पुरिसेसा इत्यादिवापुशब्दवत् अममिहिला
अमूत्रमिहिला उ वधूशब्दवत् अमं अमूद्रवणा इह मसौ अदसोदकारस्य सौ परे हकाशदेशो भवति अहपु रिसो अहमिहिला अ
हधणं हकाशदेशो यमोत्वात् विरुन्त्रिष्वपि लिंगेषु यस्त्वादाधत्ते प्रथमैकवचने पदस्य अधिकारो य आशब्दविधानाद्यदितुर्ध्वमुनुक्
मिध्यामस्तत्पदस्य भवतीत्येतदेदितव्यं तच्च तत्रैवोदाहरिष्यामः पुष्पदन्तं तुमं सावित्येव युष्मदः पदस्य साविभक्ति कस्य स्थाने सौ परतः
तंतुमंद्येतावादेशो भवतः तं रा आ तुमं रा आ तं राजा तुं चामि साविति निवृत्ते पुष्पदः पदस्य अमि परतः तंदत्ययमादेशो भवति चकाशत्
तुमश्च तुं पेछामि तं पेछामि तुमं पेछामि तं पेछामि तुस्सो तुस्से जसि युष्मदः पदस्य जसितुस्सो तुस्से द्येतावादेशो भवतः तुस्सो आग
दा तुस्से आगदा यूयमागताः वो च शासि युष्मदः पदस्य शासि विषये वो द्ययमादेशः चकाशत् तुस्सो तुस्से च भवतः वो पेछामि तुस्सो पेछामि
तुस्से पेछामि युष्मानप्रेक्षामि तां योस्तद्वत्तुम एतुमे युष्मदः पदस्य टाडि इत्येतयोः परतः तद्वत्तुम एतुमे द्येते आदेशा भवन्ति टा तद
कअं त एक अं तुम एक अं तुमे क अं डि तद्वत्तुम अं त एठि अं तुम एठि अं तुमे ठि अं त्वया कृतं त्वयस्थितं इति तुमो तुह तुस्स तुह तुस्साः पु

षदः पदस्य सितुमोतुस्सतुस्तुमरुत्पेते आदेशा भवन्ति तुमोप अं तुहप अं तुस्सप अं तुस्तप अं तुम्मप अं तवपदमिति आदि चतेदे
 आदि चतेदे आदि ति टा मा न ग्रह णं चकारात् षष्ठी युष्मदः पदस्य टाः सोः तदेद्वयेता वादेशो भवतः टा तेक अं देक अं उः सि तेध णं दे
 ध णं त्वया कृतं तव धनं तुमा इ च युष्मदः पदस्य आपि परतः तुमा इ इत्यादेशो भवति टा तुमा इ क अं त्वया कृतं चकारात् रु सि च तुमा
 इ ध णं तव धनं तुस्से हितु स्से हितु म्मे हिं मि सि युष्मदः पदस्य भि सि परतः तुस्से हितु स्से हितु म्मे हिं र ते आदेशा भवन्ति तुस्से हिं क अं यु
 ष्मा भिः कृतं उः सो त तो त इ तो तुमा दो तुमा इ तुमा ह्यः युष्मदः पदस्य उः सो परतः ततो त इ तो तुमा दो तुमा इ तुमा हि र ते आदेशा भवन्ति ततो
 आगदो त इ तो आगदो तुमा दो आगदो तुमा इ आगदो तुमा हि आगदो तत् आगतः तुस्मा हिं तो तुस्मा सं तो भ्य सि युष्मदः पदस्य पंच
 मी बहु वचने भ्य सि परतः तुस्मा हिं तो तुस्मा सं तो भ्य सि युष्मदः पदस्य पंच मी बहु वचने भ्य सि परतः तुस्मा हिं तो तुस्मा सं तो इत्येता वादेशो भव
 तः तुस्मा हिं तो तुस्मा सं तो युष्मत् वो ते तुस्सा णं तुस्सा णा मा मी युष्मदः पदस्य आ मि परतो वो ते तुस्सा णं तुस्सा णं र ते आदेशा भवन्ति वो ध
 णं तुस्सा णं ध णं तुस्सा णं ध णं युष्मा कं ध न मिति ओ तुम्म मि वा युष्मदः पदस्य ओ य इतः तुम्म मि इत्ययमादेशो भवति तुम्म मि ठि अं च
 कारात् त ए ठि अं तुम ए ठि अं तुमे ठि अं त्वद स्थितं तुस्से सु तुस्से सु सु वि युष्मदः पदस्य सु पि परतः तुस्से सु तुस्से सु इत्येता वादेशो भवतः
 तुस्से सु ठि अं तुस्से सु ठि अं युष्मा सु स्थित मिति अस्मदौ ह म ह म ह अ सो अस्मदः पदस्य सो परतः हं अ हं अ हं अ र ते आदेशा भवन्ति हं

४ अस्मान्प्रेक्ष्य गोपसि अस्मदः पदस्यशशसि परतः णोदययमादेशः णोपेच्छह ४

११ पुरिसोः अहंपुरिसो अहंपुरिसो अहंपुरुषः अहंमिचामि सावित्येव अस्मदः पदस्यसौ परतः अहंमिदित्ययमादेशोभवति अहंमिका
रंमि अहंकरोमि चकारात् अमिद्वितीयायामपि अहंप्यादेशः अहंमिपेच्छह मां प्रेक्षते मंमम अमीत्यनुवर्तते अस्मदः पदस्य अ
मिपरतो मंममंदित्येतावादेशोभवतः मंपेच्छ मंमंपेच्छ मां प्रेक्षस्व इति अस्तेजस्वशसोः अस्मदः पदस्य जस्वशसोः परत अस्तेज्ययमा
देशोभवति अस्ते आगदा वयमागताः अग्नेयेच्छह अस्मान्प्रेक्ष्य आग्नेमममाद् अस्मदः पदस्य आग्ने परतो मेममाद् इत्येता
वादेशोभवतः मेक अं ममादक अं मयाकृतमिति मेचमदमश् आदित्यनुवर्तते चकारात्तृतीयायां च अस्मदः पदस्य अग्ने परतो म
दमश् इत्येतावादेशोभवतः मदक अं मश्क अं मयाकृतं मदठि अं मश्ठि अं मदस्थितं अस्तेहिंभिसि अस्मदः पदस्य भिसि
परतो अस्तेहिंभिरप्यदेशोभवति अस्तेहिं क अं अस्माभिः कृतं मतोमदतोममादोममादु ममाहिउ सौ अस्मदः पदस्य उ सौ परतः
मतोमदतोममादोममादु ममाहिउत्येते आदेशाभवति मनोगदो मदतोगदो ममादोगदो ममादुगदो ममाहिगदो मनोगदः अस्मा
हिंतो अस्मासुंतोभ्यासि अस्मदः पदस्य पंचमीवहुवचनेभ्यासि परतः अस्माहिंतो अस्माहिंतो अस्मासुंतो इत्येतावादेशोभवतः अस्माहिं
तो अस्मासुंतो अस्मात् मेमममहमस्सउ सि अस्मदः पदस्य उ सि परतो मेमममहमस्सइत्येते आदेशाभवति मेधयां ममधयां
महधयां मस्सधयां ममधन मस्साणोहल अस्माणा अस्तेआमि अस्मदः पदस्य आमि परतो मस्साणो अल अस्माणा अस्तेइत्ये

ते आदेशा भवन्ति मस्सा णोधणं अहधणं अह्मा णंधणं अह्नेधणं अस्माकंधनं मम मिज्जो अस्मदः पदस्य णोपरतः ममामि
 इत्ययमादेशो भवति ममामि णि अं माये स्थितं अहिसुं सुपि अस्मदः पदस्य सुपि परतः अहिसुं इत्ययमादेशो भवति अहिसुं
 अं जस्मा सु स्थितं यशो पदस्येत्पधिकारः सविभक्ति कं दर्शयति द्वेर्दो पदस्येति निवृत्तं सुयीति वर्तते द्विशब्दस्य सुपि परतो दो इत्य
 यमादेशो भवति दो हिं द्वाभ्यां दो णं द्वाभ्यां दो हिं तो दो सुं तो द्वाभ्यां दो णं द्वयोः दो सु द्वयोः त्रै ती त्रिशब्दस्य सुपि परतः ती इत्ययमा
 देशः ती हिं त्रिभिः ती हिं तो त्रिभ्यः ती णं त्री णं ती सु त्रिषु गति स्मिज स्रश सभ्यां त्रिशब्दस्य जस्रश सभ्यां सहति स्मि इत्ययमादे
 शः ति स्मि आगदा त्रय आगताः ति स्मि ये छ ह त्री न प्रेक्षस्व स्त्रियामपि द्वेर्द्वे दो णि वा द्विशब्दस्य जस्रश सभ्यां सह दु वे दो णि इ
 त्येतावादेशो भवतः दु वे यु रि सा दो णि यु रि सा कु णं ति दो दु वे यु रि से ये छ ह दो णि यु रि से ये छ चतुरः चत्वारो चत्वारि चतुरशब्दस्य
 जस्रश सभ्यां सह चत्वारो चत्वारि इत्येतावादेशो भवतः चत्वारो यु रि सा चत्वारि यु रि सा चत्वारः पुरुषाः चत्वारो यु रि ये छ चतुरः पुरुषा
 न प्रेक्षस्व एते द्विचतुरशब्दा स्त्री लिंगे षु समानाः त्रिंसादौ रेफतकार्यो र्लोपः तन च कु हिं च कु हिं तो च कु सुं तो एषामामोहं एषां द्वि त्रि
 चतुरशब्दानां आ मस्या नेहं इत्ययमादेशो भवति दो हं ति हं च उ हं द्वयोः त्रया णां चतु णां सर्वं विश्व पर अपर ए करत एत म कत र कत
 म अन्य अन्यतम पूर्वदक्षिण उ न र अल्प द्वितीयतृतीया किं प्रभ तयः सर्वादि ग णाः किं शब्दवत् शेषो अदंतवत् शेषः सुविभक्तिषु अदंतवत् म

वति. अकारंतादि सोहिद्व्यादेश उक्तः सत्यादेशः आदूर्द्ध उदकारंतादपि भवति त्वर्थः तेन मालाहिं. अग्नीहिं. णरेहिं. वाउहिं. वदुहिं.
 सिद्धीहिं. तिहिं. चउहिं. दोहिं. एवं सर्वे धातुविकारादेशेषु आकारदीनां परे अताधिकाशदेशा भवन्ति. अग्निस्स. वाउस्स. अग्नीदो. वाउ
 दो. अग्निमि. वाउमि. द्वादि. नडि. उ. सोरेदातो चउकाराद्यन्तानां डिउ. सोरदतवत्स्वात्वेन भवतः. चकाराभिसिच. अग्निमि. वा
 उमि. अग्नीदो. वाउदो. अग्नीहिं. वाउहिं. आभ्यासि. भ्यासि परतो अदंतवदात्तं न भवति. इकाराद्यन्तानां परतः अग्नीहिं. वाउहिं. नोद्वा
 दि. ननु ध्या. धसी. प्रादस्यानंतरं चतुर्थी ध्याने षष्ठी विभक्तिर्भवति. ब्रह्मणस्स देहि. ब्रह्माणां देहीत्यादि. द्विवचनस्य बहुवचनं. सर्वा
 सां विभक्तिनां सुपांतिनां च द्विवचनस्य बहुवचनं प्रयोक्तव्यं. वक्ष्य. वक्षो. वक्षे. वक्षो. वक्षेहि. वक्षाम्यां. वक्षाहिं. वक्षाम्यां. वक्षाणं.
 वक्ष्यो. वक्ष्ये. वक्ष्योः. तत्समास्तेषु न विकारः उक्तलक्षणवशाद्येषु येषु विकारे न दृश्यन्ते ते शब्दाः प्राकृतसमावोद्भवाः. यथा. पु
 रंदर. सुंदर. कंदर. अरविंद. गोविंद. शंकर. हर. वर. दर. कर. खर. गण. रण. यण. गुण. अचल. तरल. विमल. कुंजर. मंगल. ह
 रिहर. कच. मंडल. कुंडल. मासहासनास. भीम. मंम. तुंग. आरंभ. संकर. वीर. धीर. मंजुल. वंजुल. मुंड. चंड. हरिकरि. मुरारि. पुरारि.
 कलि. कैलि. अशोतारणि. तरुवरु. वेणुरेणु. इंद्र. विंदु. कशीदंती. कमल. जलज. सरोरुह. सलिल. कीलाल. दोहमोह. मालाशमा. भा
 रालीला. तरुणी. हरिणी. विशहिणी प्रभृतयः. शब्दा अविरुता भवन्ति. इतीप्ती. मिप्प. श्रीवरुचिहते प्राकृतप्रकाशे मनोरमायां हनो धवः

परिच्छेदः। अथ तिङ् विभक्तिं वक्ष्यामः। तति षोडशितो। तति पदत्वेतयोरेकैकस्य स्थाने दत्त एतद्व्येती वादेशो भवतः। पठद् पठश् हसद् हसश् पठति
हसति। या ससियोः सिसे या ससि पदत्वेतयोः स्थाने सिसे दत्तेता वादेशो भवतः। पठ् सिसि पठसे हससि हससे इत्यादि। इति मयो
मिः। इति मियोः स्थाने मी इत्ययमादेशो भवति। नमामि वेवामि पठामि हसामि नमे वेये पठामि हसामि इत्यादि। निहेत्यामो मुमावहुषु
वहुषु वर्तमानानां तिङ् स्थाने तिहृत् आमो मुमद्व्येते आदेशास्त्रिषु पुरुषेषु भवन्ति। प्रथमपुरुषस्य रमन्ति तरन्ति पठन्ति हसन्ति। इत्या
दि मध्यमपुरुषस्य रमह रमिथ पठह पठिथ हसह हसिथ इत्यादि। उत्तमपुरुषस्य पठामो पठमु पठम इत्यादि। बहुवचनवत् द्विवचन
मूल्य अत एसे नियमार्थं वचनं यावेतो एसे इत्यादेशो तो अत एव यो भवतः। नान्यस्मात् रमए पठए रमसे पठसे अत इति किं होद् हुवद् भव
ति असेलोयः। असेहीतोः परयोः स्थाससियोः लोपो भवति सुतो सि पुरि सो सि मिमोमानां मध्ये ह्य मिमोमानां परेषामस्ते मध्ये हकारः प्र
योक्तव्यः। चकारात् अस्ते लोपश्च भवति अस्ति अस्ते अस्ते अस्ते अस्ते अस्ते अहमस्मि वयंगतास्मः। संयोगपूर्वह्रस्वः। यकर् अर्जो यकस्या
नेर् अर्जद् पठयते हस्यते सस्यते इत्यादि नान्यद्विलेधातोः अंत्यद्विलेसजियकः ई अर्ज्जादेशो न भवतः। गम्यद् हस्यद् धम्मद् गम्यते हस्यते
ध्यायते इत्यादि गमादीनां विकल्पेन द्वित्वं तमागो प्रातृ प्रातृ चोः। धातोः प्रातृ प्रातृ च्छत्येतयोः एकैकस्य स्थाने तमाणा वादेशो भवतः। हसन्तो
हसमागो पठन्तो पठमागो हसमानः पठन् पठमानः होन्तो होमागो भवन् भूयमानः। ई च स्त्रियां स्त्रियां वर्तमानयोः प्रातृ प्रातृ चोः ईका

१८ रादेशोभवति तमाणोशानचश्च आत्वंवा हसई हसती पठई पठती हसमाणा पठमाणा वेवई वेयती वेवमाणा धातोर्भविष्यति हि
धातोर्भविष्यतिकाले व्यस्थाने हुकारः होहिइ होहिजि हसिहिइ हसिहिजि भविष्यति भविष्यंति हासिष्यति हासिष्यन्ति इत्यादि उक्त
मेस्साहाच भविष्यात्युनमेस्साहाइत्येतौ प्रयोक्तव्यौ चकारात् हिष्वा होस्सामि होहामि होहिमि इत्यादि भविष्यामि मिपासंवा भवेष्वा
त्युनमेमिपासहधातोः परेस्संराब्दः प्रयोक्तव्यः होस्सं हसिस्सं पठिस्सं भविष्यामि हसिष्यामि पठिष्यामि पक्षे होस्सामि होहामि हो
हिमि कदाच्युवारेगमिरुदिशि रूपाणां काहं दाहं सोछं वोछं गच्छं रोछंदछं भविष्यात्युनमप्रकृतौ नांस्थाने यथा संख्यंकाहादयो निपा
त्यंते काहं करिष्यामि दाहं दास्यामि सोछं ओष्यामि वोछं वक्ष्यामि गच्छं गमिष्यामि रोछं रोदिष्यामि दछं दक्ष्यामि रूपग्रहणात् अ
न्यत्रापि यथा मोछं मोक्ष्यामि पेछं प्रेक्ष्यामि इत्यादि श्वादीनां त्रिष्वनुस्वारवर्जं हिलोपश्च शुभ्रभतीनां तृष्वपि पु रुषे षु भविष्यतिकाले
तएव सोच्चादयो भवन्ति अनुस्वारवर्जयित्वा हिलोपश्च भवति सोच्छेइ सोछसि ओष्यामि एवं वोच्छादयः उद्दिष्टु विध्यादिषु एकस्मिन् विध्यादिषु
त्रिष्वपि पु रुषे षु एकस्मिन् यथा संख्यं उद्दिष्टु इत्येते प्रत्यया भवन्ति होउ हसउ होहि हसाहे होसु हससु होस हससव अवतु हसतु भवसि
हससि भवानि हसानि आदिग्रहणात् आमंत्रणादयोग्रास्थाः तुहमोवहुषु विध्यादिषु त्रिष्वपि पु रुषे षु पिबहुवचनेषु नुहमोदयेते भवि
ष्यंति होंतु होह होमो हसंतु हसह हसमो भवतु भवत भवाम वर्तमान भविष्यदनघतनयोश्च जज्ञावा अनयोः कालयोः जज्ञादयेतौ

स्यातां चकार विधादिषु पितृ वर्तमानेतावत् होजा होजा हसेजा हसेजा भविष्यदनयतने होजा होजा हसेजा हसेजा विधादिषु
 होजा भवति भविष्यति भवतु मध्ये च वर्तमानानयतनयोर्मध्ये जाजा स्यातां वर्तमाने होजाइ होजाइ भविष्यति होजाइ होजाइ वि
 धादौ होजाउ होजाउ भवति भविष्यति भवतु नानेकाचः अनेकाचोधातोः वर्तमानभविष्यदनयतनयोर्विधादिषु पितृजाइत्येतौ नभव
 तः हसइ हसिइ हसत ईअभूते भूते वर्तमानाद्वातोरी आदेशस्यात् आसीअ गोहीअ हसीअ पठीअ आसीत् अगहीत् अहस
 त अपठत् अत्यलिहोरपि क्रियापददेश्य वर्तमानवच भूतेकाले वर्तमानवत् प्रत्ययोवाच्यः उहपठन् नागाउ आसीअ एकाचोहीअ
 भूतेकाले एकचोधातोः प्रत्ययस्य हीअ आदेशः होहीअ काहीअ एहाहीअ अभूत् चकार अदात्तइअंभूते भूतेकालेधातोः प्रत्ययस्य इअं
 त्यादिशः भासिअं हसिअं यांलोइअं भासितं हसितं पठितं इत्यादि प्रकारेहीआ भूतेकालेत्प्रत्ययस्य हीअ इत्यादेशः होही
 अ यठहीअ हसहीअ भूयपाठयहस्यइत्यादि आसि अस्तेभूतेकाले एकस्मिन्नर्थे असिइति नीयात्येते आसि तं राआ आसि जा
 आ आसीद्वाजा आसीज्जाया णिच एदादेशत आत् णिच्प्रत्ययस्य एकाशदेशो भवति आदेः अकारस्य आत्वं कारेद् हासेइयाठे
 इ कारयति पाठयति हासयति इत्यादि आविश्च णिच णिच्प्रत्ययस्य आविइत्यादेशो भवति कारवेई हासावेई पाठावेई कारयति हास
 यति पाठयति चकारात् एत्वं भवति आविः कृ भावकर्मसुवा कृ प्रत्यये परतः णिचः आविशदेशो भवति भावेकर्म णिच भवति वा कृ करावि

२ अं. हसाविअं. पठाविअं. कारितं. हासितं. पाठितं. इत्यादि. पक्षे. कारिअं. हासिअं. पाठिअं. इत्यादि. कर्म. काशविदञ्जद. हासाविदञ्ज
 द. आसादिदञ्जद. पक्षे. कारिञ्जद. हासादिञ्जद. आसादिञ्जद. कार्यते. ३ हासाय्यते. आसाय्यते. लादेशेवा. लकारदेशे अतः एत्वंवा
 भवति. हुसेद. हसद. पठेद. पठद. भुवोहो हुवे. भूसत्तायां अस्पधातो स्थाने हो हुवदत्तेतावादेशो भवतः. होद. हुवद. होहिद. हुवहिद. हो
 उ. हुवहोतो. हुवतो. होमाणो. हुवमाणो भवति. भविष्यति. भवतु. भवत्. भूयमानः इत्यादि. केहः. भुवः. केप्रत्यये परतो ह् इत्यादेशः
 हुङ्. हआ. हअं. भजः. भूता. भूतं. प्रादेर्भवः. प्रादेरुत्तरस्य भुवो भवादेशः. यभवद. संभवद. उभवद. संभवद. परिभवद. अहिभ
 वद. त्वरस्त्ववदः. जित्वा संभ्रमे. अस्पधातो स्तुवरादेशो भवति. तुवद. त्वरयति. केतुरः. केप्रत्यये तुरादेशः. तुरिअं. त्वरितं. चूर्णेघो
 लः. घुणचूर्णभ्रमणे. अस्पधातो घोलादेशो भवति. घोलद. घूर्णति. हेहिमः. हिताये. अस्पधातो हिमादेशो भवति. हिमद. नुदोलो
 णः. नुदप्रेरणो. अस्पधातो लोणादेशः. लोणाद. यनो ह्यर्द्ध. नुदति. दङो दमः. दङ्. परितापे अस्पधातो र्दमादेशः. दमद. दपते. परेफ
 लः. अटपटगतो. अस्पधातोः फलादेशः. फलद. फलिअं. पटति. पटितं. वषट् वषम वषट् वषम तो रिः. वषादीनां ऋतस्थाने अरिदया
 देशो भवति. वष. वरिसद. वष. करिसद. मष. मरिसद. वष. हरिसद. वषति. कर्षति. मर्षति दृष्यति. ऋतो अरः. ऋ. काशं न स्पधातोः
 अशदेशः. स. सरद. म. मरद. व. वरद. त. तरद. सरति. मषते. वृणोति. वृणुते. तरति इत्यादि. लजः. कुणोवा. दुक्लिजकरणे. अ

स्यधातोः कुणादेशोभवति वा. कुणश्च करश्च करेति. जंमेर्जभाअः. जंभजभीगात्रविनामे. अस्पधातोः जंभाअश्चादेशः. जंभाअश्च जंभते. प्रुहुति
 मूधूजाणोह्रस्वश्च. प्रुध्रवणे. ह्रदाने. जिजये. मूजवभने. धृजकंपने. एषामंतेणकारः प्रयोक्तव्यः. दीर्घद्वस्वः. चकारादेशलोपः. सुणश्च
 णश्च नणश्च जिणश्च मुणश्च धुणश्च जयतेर्वा. जिह्यस्यवाणकारः. जअश्च ग्रहेर्गेहः. ग्रहउपादाने. अस्पधातोर्गेहादेशः. गेहश्च गृह्णाति. घेत
 क्तातुमुनतव्येषु ग्रहधातोः क्तातुमुनतव्येषु परतो घेदादेशोभवति. घेत्तुण. घेत्तुं. घेत्तव्यं. गृहीत्वा. गृहीतुं. गृहीतव्यं. रुजः काभूतमविष्य
 योश्च. रुजधातोः भूतमविष्ययोः कालयोः काश्चादेशोभवति. चकारात्क्तातुमुनतव्येषु परतः. काहिअं. काहीश्च. काकुण. काकुं. काअ
 चं. स्मारतेर्भरसुमिरी. स्पचिंतायां अस्पधातोः भरसुमिरीभवतः. भरश्च. सुमिरश्च. स्मरति. नोपसर्गस्य. स्मरत्येतस्य सोपसर्गस्य तो न स्यातां.
 विस्सरश्च. पस्सरश्च. अनुस्सरश्च. अभिस्सरश्च. भियोभावीहो. भिभये. अस्पधातोः भावीहोभवतः. भाश्च. वीहश्च. विभेति. म्लोवावाअ. म्लोहर्षस्ये.
 अस्पधातोः वावाअश्चादेशोभवतः. वार्श्च. वाअर्श्च म्लायति. तपस्थिम्यः. तपत्तप्यतम्लो. इयस्पधातोः धिप्यादेशः. धिंय्यश्च. तप्यति. ज्ञोजाणामु
 णो. ज्ञाअवबोधने. अस्पधातोः ज्ञाणामुणोभवतः. ज्ञाणश्च. मुणश्च. जानाति. जल्पे लोपः. जयजल्पयक्तायां वा वि. धातोः लकारस्य मका
 रोभवति. जम्भश्च जल्पति. छाध्यागानां असाअगाआ. छागतिनिवृत्तौ. ध्येचिंतायां. कैर्गेशदे. एषास्थाने यथासख्यं असागाअश्च
 ते आदेशाभवन्ति. छा. छाश्च. ध्या. ध्याश्च. गा. गाश्च. तिष्ठति. ध्यायति. गायति. भविष्यति वर्तमाने विध्यादावेकवचने. असागाश्च. कालत्रये वा सा

२१ गामवन्ति। भविष्यति। ग्रहिद्। साहिद्। गाहिद्। वर्तमाने। ग्राद्। साद्। गाद्। विध्यादौ। ग्राउ। साउ। गाउ। स्वादधावयोः। श्वाथा। स्वाद्भसणो। धावुगति
 राधोः। शतयोः। कलत्रयेः। श्वाथास्यातां। वर्तमाने। रवाद्धाद्। भविष्यति। रवाहिद्। धाहिद्। विध्यादिषु। रवाउ। धाउ। ग्रसेर्विसः। ग्रसग्लसअद्
 ने। अस्पतोः। विसादेशः। विसद्। ग्रसति। चिजः। चिणः। चित्रवयने। अस्पधातोः। चिणादेशः। चिणद्। चिणोति। चिणुते। क्रीजः। किणः। कुक्रि
 ज्द्वयविनिमये। अस्पधातोः। किणादेशः। किणद्। क्रीणानि। क्रीणीते। वेः। केणोवा। विपूर्वादुत्तरस्य क्रीजः। केणादेशः। पसेकिणादेशश्च। वि
 केणद्। विकिणद्। विक्रीणानि। उधउद्धमाः। धाशब्दाग्रिसंयोगयोः। अस्पधातोः। उत्पूर्वस्य उद्धमादन्त्यादेशः। उद्धमाद्। धमाद्। धमति। संदोधा
 दहः। सदहद्। सदहिअं। अद्धाति। अदितं। अवाद्। गाहोवाहः। गाहविलोऽने। अस्पधातोः। अवपूर्वादुत्तरस्य वाहादेशः। उवाहद्। अववाहद्। अवगा
 हते। कासेर्विसः। अवादिति वर्तते। कासशब्दकृत्तायां अस्पधातोः। अवपूर्वादुत्तरस्य वासादेशः। उवासद्। अववासद्। अवकाशते। निरोमाणोमा
 णः। माज्माने। अस्पधातोः। निरुत्तरस्य माणादेशः। निम्माणाद्। क्षियोक्षिज्जाः। क्षिष्ये। अस्पधातोः। क्षिजादेशः। क्षिजद्। क्षीयते। रेवरे। जैर
 विसूरी। शिवदेये। अस्पधातोः। जूरविसूरीभवतः। जूरद्। विसूरद्। राजेरेहः। राजदीप्तौ। अस्पधातोः। रेहादेशः। रेहद्। राजते। रवेर्महः। इषुइच्छायां। अ
 स्पधातोर्महादेशः। महद्। व्यधेर्विभः। व्यधताउणे। अस्पधातोर्विभादेशः। विभद्। अदेश्वररवः। अद्भसणो। अस्पधातोः। चरस्वादेशः। चररव
 द्। राभाणी। डीङ्। शतं कर्तरि। डुदाज्दाने। दुधाज्धारणे। णीज्प्राणने। डीङ्। विहायसागतौ। श्वांकर्तरि शतं स्यात्। देर्द्। धोर्द्। णोर्द्। उर्द्। उस्ते

इतिदिभिदोरंत्यस्यन्दः। छिदिरेषीकरो। भिदिरेविदारणो। एतयोः अंत्यस्यन्दइतिभवति। छिंदइ। भिंदइ। छिननि। भिननि। कथेर्हः। कथवा
कथप्रबंधे। अस्पधातोः स्थकारस्यहकारः। कइइ। कथयति। कथेरं। कथविपाके। अस्यांत्यस्यटलं। कटइ। कथयति। कथेर्हः। कथनिष्ठाके। ए
तस्यधातोः अंत्यस्यमोभवति। वेष्टेष्वा। वेष्टवेष्टणो। अस्यांत्यस्यटलं। वेष्टइ। वेष्टयति। उत्समोर्ध्वः। उत्पूर्वसंपूर्वयोः। अअस्पधातोः अंत्यस्य
ललं। उधेष्टइ। संवेष्टइ। उधेष्टयति। संवेष्टयति। रुदेर्वः। रुदिरे। अश्रुविमोचने। अस्यांत्यस्य। वकारः। रुवइ। रुदति। उदोविजः। उविजीभयचलन
योः। उत्पूर्वविजेः अंत्यस्यवकारः। उधिवइ। उद्विजति। उधेर्हः। उधुवृद्धो। अस्यांत्यस्यहकारः। वठइ। वर्धते। हंनेर्मः। हनहिंसागत्योः अस्यांत्य
स्यमकारः। हम्मइ। हंनि। चोव्रजनत्योः। व्रजगतो। नतीगात्रविनामि। एतयोः अंत्यस्यचकारादेशः। वचइ। वाचइ। व्रजति। नत्यति। युधिवुध्योर्जः
युधसंग्रहारे। युधअवगमने। अनयोरंत्यस्यजादेशः। जुज्जइ। वुज्जइ। युध्यते। वुध्यति। रुंधेर्महो। रुधिरावरणो। अस्यांत्यस्यभस्मोभवतः। रुंभ
इरुहइ। रुणादि। मरुहोः। मरुहोरे। अस्यांत्यस्यलकारः। ऋतो अरु। मलइ। मयति। शरुपहलोः। शरुशातने। यद्गगतो। अनयोः अंत्यस्य
टकारः। सइइ। यउइ। सौदति। पतति। रुषादीनां दीर्घता। रुषरोषे। शषणोषणो। नृषतुषो। जषपुषो। रुषादीर्घतास्यात्। रुसइ। ससइ। रसइ
तुषति। शषति। रुषति। षुषति। शकादीनां द्वित्वं। शरुषाक्तोदयेवमादीनां अंत्यस्यद्वित्वंभवति। सकइ। लगइ। गम्मइ। रम्मइ। शकोति। ल
गति। गत्यति। दूयेते। गमादीनां ग। गमादीनां द्वित्वंवास्यात्। गम्मइ। रम्मइ। वम्मइ। वमइ। समइ। स्फुटिचलयोर्वा। स्फुटविकसने। चलकप्यने।

अनयो रंत्यस्य द्वित्वं वा. फुट् इ. फुट् इ. च छट्. चलत्. चचवदोश्च. वचभाषणे. वदव्यक्तायां वाचि. एतयो रंत्यस्य द्वित्वं भवति वा. वका
 शशेत्वं च. वोचत्. वोचत्. वो छट्. वो लट्. वज्जि. वदति. वदोरो लट् निलत्वं. प्रादे र्मीलः. प्रादे रुत्तरस्य मीलो वा द्वित्वं. पामि लट्. पामि च्छट्. णि मी लट्
 णि मी लट्. प्रमी लति. णि मी लति. भुजादीनां क्ता तु मुनत्तयेषु लोपः. वेति निवृत्तं. भुजादीनां स्वात् मुनत्तयेषु परतो अंत्यस्य लोपो भवति. भोक्
 णं भोक्. भो अर्चं. भुक्ता भोक्तुं. भोक्तव्यमित्यादि. भावकर्मणोः. अधिकारो य. इह लिह वहां इह लिह वुछाः. इह प्रपरणे. लिह आस्वादाने. वह
 प्रापणे. श्वां धातूनां भावकर्मणोः परतो यथासंख्यं इह लिह वुछ इत्येते आदेशा भवन्ति. इह लिह इ. वुछ इ. इत्येते. लिह्यते. उह्यते. हजल
 जोः हीरकीरी. हजल हणे. इकिजक हणे. अनयोः कर्मणि यथासंख्यं हीरकीरी भवतः. हीर इ. कीर इ. द्वियते. क्रियते. ज्ञान्त्योर्णञ्जणहो. ज्ञा
 अवबोधने. नत्तीगात्रविनामे अनयोर्भावे णञ्जणहो भवतः. णञ्ज इ. णट् इ. ज्ञायते. न्यते. न्यते. ग्रहेर्वावेष्टः. ग्रह उपादाने. अस्पधातोः
 कर्मणि वेष्टादेशो वा स्यात्. वेष्ट इ. गोष्ठि हज्ज इ. गह्यते. केदिस्मादयः. कप्रत्यये दिस्मादयः प्रयोगानि यात्यन्ते. इदाज्. रिसं. तुदिस्. तुसं.
 दह. शङ्. शज्. शजं. तसि. तस्य. इत्यादि. तक्षेर्वमः. तक्षतनूकरणे. अस्पधातोः कर्मणि वम्मादेशः. वम्म इ. तक्षणे. शिवदेर्विसरः. शिवदूदे
 न्ये. अस्पधातोर्भावे विसरादेशः. विसर इ. शिवद्यते. क्रुधेजूरः. क्रुधकोपे. अस्पधातोः भावे जूरदेशः. जूर इ. क्रुध्यते. त्रसेर्वज्जः. त्रसीउद्देगे.
 अस्पधातोर्भावे वज्जादेशः. वज्ज इ. त्रस्यते. मजेर्जूसवुसौ. मज्जुषुद्धो. अस्पधातोर्भावे जूसवुस इत्येतावादेशो भवतः. जूस इ. वुस इ. मज्ज

ते-वुनश्वशोमस्ते-टुमसजोशुद्धौ-अस्पधातोः भवेवुनश्वशोस्पातां-वुनइ-श्वसइ-मज्यते-दृशेदसिपुलमणिछणिआछारवाः चशि
रप्रेषणो-अस्पधातोः कर्मणि-दीसादयः पंचआदेशास्युः-दीसइ-पुलइ-णिछइ-णिअछइ-अररवइ-दृश्यते-शकेस्तशचेतीराः-शरुश
क्तौ-कर्मणित्रयआदेशाभवन्ति-तरइ-अरइ-तीरइ-शक्यते-शेषाणामदंतसा-शेषाणां लुमानुबंधानां धातूनां अदंतताभवति-भामिज्जइ
हसिज्जइ-भाप्पते-हृष्यते-विकर्णानामनियमः-विकर्णानां शाब्दानामनियमोभवति-होज्जइ-हुविज्जइ-हणिज्जइ-हम्मइ-वेप्यइ-धप्य
इ-कीरइ-भूयते-दूयते-हन्यते-गस्यते-क्रियतेइत्यादि-आजादेशो बहुलं-आजितिप्रत्याहारः-धातूनामाजादेशः-एवोक्तो बहुलं-आजितावत्
बुहइ-बोहइ-सुहइ-सोहइ-सुवइ-सोवइ-बुछइ-बोछइ-मुहइ-मोहइ-पुसइ-पोसइ-रुहइ-रोहइ-स्वसइ-सोसइ-स्वपेरोतेषामे-उकारआकारः
शेषाभवन्ति-स्मरतेः भ्रंरसुमरो-अवाद्-होवाद्-भुवोहोहुवोइत्यादिषु उत्तमेव-अन्यत्र उत्तमं न भवति-तेन चो लइ-छोच्चइ-कचित्-अन्यथाभवति-
पथादेशास्तर् अनतीशः वर्तमानादिषु भवन्ति-प्रवाहधातयोः-प्रवाहा-प्रवाउणा-धाऊणा-धाअ-प्रवाअवं-धाअवं-सकृणा-सकं-सकृवंइत्यादि-
इतीश्रीमिश्रवररुचिकृते प्राकृतप्रकाशे मनोरमायां हतौ सममः परिच्छेदः ॥ निपाताः-अधिकारोयं-वक्ष्यमाणानि निपातसङ्गानि भवन्ति
हुंदान्येष्टानि राकरेणोषु-हुंशब्दो निपातादिषु पठ्यते-निपातत्वात् संस्कृतानुसारेण निपातकार्यविभक्तिलोपादिकं भवति-हुं गेह-अप्य
णो जीअं-पद्यायां-हुंसाहुसुसंभावं-निराकरणे-हुंवउतुहीकोअनतुमंमि-अधोदुखसचनसंभाषणेषु-अधोशब्दोदुःखसचनसंभा

षणोषुप्रपुन्यते. अवोगांजावृणं. अवोकहिंवृसि. विअवेअअवधारणो. विअवेअअवद्वे. नियमवधारणोभवतः. हंश्चिअ. तुमचिअ. अहमेव.
 उपमायांविअवो. उपमायामर्थेविअवोभवतः. कमलंविअ. णाअणं. सहि. चंदोच्चमुहंते. इतिशब्दस्यपरंतेति. परंतेइतिशब्दस्यस्थानेतिइत्यादे
 राः. पुरिसोत्ति. मारोत्ति. मालत्ति. गोत्ति. घणत्ति. पुरुषइति. मालेत्ति. गोत्ति. धनइति. संयोगएवेहस्वः. परंतइतिकिं. इअकहिअं. इतिकथितं. उस्
 चनापश्चात्तापरिकल्पेषु. उशब्दः सूचनादिषुवर्तते. उअविठ्ठाहुअं. उणामयत्तामि. उस्वंगअणि. अणं. इरकिरकिलअनिश्चितारव्याने. इरश
 ब्दः किरशब्दः किलशब्दश्चअनिश्चितारव्यानेदृश्यते. एश. इरउल्लस. अज्जकिरजणसुरपट्टि. इषऊरवेऊरनेणहृदो. अज्जकिरनेणववसि
 दो. अअंकिलसिठ्ठाओ. इरवुविनिश्चयविकल्पसंभावनेषु. इरतुषाद्वेविनिश्चयादिषुस्वत्वर्थेदृश्यो. माणं. सिणीणं. णाहुहोहिइरखं. सुहंरखु
 दुकर्मवआणदेहे. मनस्विनीनानरखलुभवतिइरखंसुरखंरखलुदुःकर्मवतांदेहेइत्यादि. पादपरणोइजेवानुहिवणुहाः. एतेअथोवर्णाः. पादपरणोनि
 योज्याः. इणकिरवोसंगोहासुमरणतेआ. अवतरणोकिनरजिस्सा. पुरिसोअ. णासीअ. घणंअ. एवंतुहिणुदानेयाः. णवरः केवले. अयंकेव
 लार्थेनियान्यते. णवरसुहंतएरंसे. केवलंसुरवंतनारंण्ये. आनंतयेणवरिशब्दः. आनंतयेप्रयोक्तव्यः. णवरिवलइदिठ्ठी. उक्षेयविस्मयसूचना
 सु. उशब्दः शेषादिषुप्रयोक्तव्यः. उतेणकत्रंकउकहंगअंजीअं. मानामर्थेमणं. मनाकशब्दार्थेमणंस्यात्. मणंठिअं. मनाकस्थितं. अथो
 इरवसवनाभाषणेषु. अथोशब्दः इरवादिषुप्रयोक्तव्यः. अथोकामोपुसिउ. अलाहि. निराकरणो. अलाहिशब्दः निराकरणार्थेवर्तते. अ

लाहिते किं कणोहिं अइ अछौ संभाषणो अइ अछषादौ संभाषणो भवतः अइ सु अछगमसु णविर्वेपरीत्ये णविशब्दो वेपरीत्ये निपात्यते
 णविइहजाआ हेमो आमंत्रणो हेमो शब्दो आमंत्रणो भवतः हेम अवणामोदे भोणाहदे हिमोरखं युक्तायां षुशब्दः कुत्सायां मर्थे
 २४ निपात्यते युक्वंदिहं अररे संभाषारतिकलहाक्षेपेषु अररे शब्दः संभाषादिषु निपात्यते अररे कहिं पजोसि किणो कीसकिमुपरिप्रश्ने
 एते शब्दाः परिप्रश्ने निपात्यते किणोक अं कीसमणि अं किमिति गतादृष्टिः आमस्वीकृतौ स्वीकृतौ आम निपात्यते आमकाहं
 नेव अणं सटति शब्दे सति शीघ्रार्थे सति शब्दः सति वसंजो पडिउ दाहिणो दक्षिणो दक्षिण शब्दे दाहिणो निपात्यते दाहिणो द
 क्षिणो अप्यर्थे विधीयते निष्पद्यार्थे अपि स्थाने विधीयतां देउ विपिणं पि तं सति र्यगर्थे तिर्यकशब्दे तं निपात्यते तं सवलि आदि
 टी शनै सनि यं शनै शब्दे सनि अं निपात्यते साणि अं संमद्राहिउ हिं व्रीडितभीतयोः हिं शब्दो व्रीडितभीतयो र्थो वर्तते हिं
 दण्ण श अं दत्तपराह नौ अभिमुखयराउ मुखयोः एतो निपात्यते अभिमुखयराउ मुखयोः दत्तंग अं पशुदत्तंग अं वाहिर्वाहिः वहि
 शब्दे वाहिरमिति निपात्यते वाहिरं भमद् भसलो उणा पुनः पुनः शब्दे उणा निपात्यते किं उणा वाहाकुलि अं अतो अंतर्त्थे अंतो निपात्य
 ते अंतो सी अलंकला अं ॥ इति श्री मिश्र श्रीवररुचिरुते प्राकृतप्रकाशे मनोरमायां हनौ अष्टमः परिच्छेदः समाप्तः ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

२६

२७/२

X

इति

प्राकृतप्रकाशः

X

११
२

वरुणचैविराधितः

वरकचिप्रणीतवाल भावस्त्रव्यामनोरमा

X

मनोरमाख्यवृत्तिसहितः

X

वृत्तिकारः-

जामहः

२४